

A löretojt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4 Bence Lajos,
Klemm József és
Zalán Tibor verse

5 Miloš Crnjanski:
Legenda

14 Patyi Szilárd:
Küzdelem a
szavazatokért

2021. október 16. IV. évfolyam 10. szám

Szemszög

vezérvers

Blazsanyik Zsaklina
Cím nélkül

Háromkor két fémcáger pihen, benne a hamuban.

Én nem akarok költő lenni.
Sem író.
Nem akarok híres és népszerű lenni.
Szeretnék jó lenni abban, amit csinállok,
teljes lélekkel belevetni magam egy „vitába”.
Szeretnék szeretni való lenni.
Valaki, akinek lehet hinni.
Elnyíló virág lenni, egyszer csak majd eltűnni.
Hiteles lenni,
magamból a legjobbat adni.
Alkotni valamit,
olyat, ami jó lesz.
Az emberben azt kelteni, hogy jó vagyok.
Visszaadni valakinek a hitet.
Nem akarok én nagy valaki lenni,
csak úgy egyszerűen a földön egy jó ember lenni.

tárca

FARKASVÖLGYI MESÉK

Szabó Zsombor

Szabó H. Kálmán sütőmester emlékére

Kenyér. Mindennapi kenyérünk. A kenyeret nem szabad eldobni, kivéve ha téged valaki kővel dob meg. Friss kenyér illata a Népkör utcájában. Tücsökciripelés, ahol a sütőkemence áll. Nagypám fehér kötényben sütőlapáttal húzza ki a megsült cipókat, és egy nagy kefével vízzel kenegeti őket, hogy szép fényesek legyenek. Hosszú tornácos ház, a padlásán keresgélni egy gyerek számára egyenlő egy afrikai felfedzőúttal.

Egy régi színes cégtábla, amelyre egy nagy barna cipó és felirat van festve: Szabó H. Kálmán sütőmester. Kérdezem Nagypát, mit jelent az a H betű a nevében. Mosolyogva megpödrí a ferencjós-kás bajuszát, és azt mondja: „Hangyát jelent, mert a mi családunk olyan szorgalmas volt, mint a hangyák, ezért lettünk Szabó Hangyák!” Nagyanym ezt természetesen nem bírta ki megjegyzés nélkül, valószínű, hogy ezért somolygott Nagypám, mert tudta a választ. „Ne hallgass rá! Az egész banda mindig lusta volt, nézd Nagypádat, aki délelőtt csak heverészik, nekem kell kiadnom a kenyereket meg a kalácsokat, az apjának volt becsületes fog-

lalkozása, de ő inkább elment börtön-örnek, hogy ne kelljen dolgoznia, ott is elaludt, és a rabok mind megszöktek!”

Néztem Nagypám arcát, de ő csak titokzatosan mosolygott, mint ahogy azt a mindent látott emberek teszik. Én nem szóltam semmit, de amikor hazamentem, elmeséltem a történeteket Apámnak, aki azt mondta: „A Szabó ősök Ludasról jöttek a városba az 1800-as évek elején, tényleg Szabó Hangyák voltak, de mivel a Szabó egy igen gyakori vezetéknev, ezért gyakran kaptak még egy családnevet, mint például Szabó Szabados, Szabó Batancs, több most nem jut eszembe. Az Öregapád meg azért fekszik nappal a kiskonyhában, mert éjjel kell felkelnie, hogy begyűjtson a kemencébe, amikor az bemelegedett, ki kell húzni a parazsat, pörnyét, betenni a sütésre hozott kalácsokat, kenyereket, malacokat, azután kiszedni őket, felrakni a polcra, ezután illik megpihennie, hiszen már nem mai gyerek!” Megkérdeztem, igaz-e, amit a dédnagypámról mesélt Nagyanym. „Ez egyféle családlegenda, a becsületes foglalkozása szűcs volt, lehet, hogy büdös lett neki a cserlé, de lusta az nem

volt, hiszen tizenhat gyereket csinált, de majd a fele meghalt!”

Később számolgattam, persze a mesék alapján, hány élő nagybátyja, nagynénje lehetett Apámnak, néhányat közülük ismertem is, például a János bácsit, aki Nagypám házához feljebb lakott, közelebb a városhoz. Akkoriban az utcában, amit Velebitszának hívtak, csak mi voltunk magyarok, a többieket bunyevácoknak nevezték, akik Nagypámat csak *bač* Kálmánnak hívták, *pekar bač Kalman*. Ahol mi laktunk a városban, ott csak magyarok és szerbek éltek, akik főleg a Csernovics utcában laktak, de az én utcámban is voltak, mindegyikük ugyanúgy beszélt magyarul, mint mi, a bunyevácok, ahogy én akkoriban gyerekésszel észrevettem, egy elferdített magyar-német nyelvet beszéltek, mint az én két nagynéném is. A függőnyt firhangnak, a bunyevácok *virangénak* nevezték, akik a villamost *vilanynak* hívták.

Ezeket csak később tudtam meg, amikor már olyan idős voltam, hogy a szüleim már el mertek küldeni hétvégére Nagypámékhoz, ahova villamossal utaztam.

folytatás a 3. oldalon

Szemszög - részlet

novella

BETONÚT

Szemerédi Fanny

Az iskolában már csak egyetlen dolgot kértek tőlünk: az itthon maradáást. Nem mintha bárkit is érdekelt volna közülünk. Az összes testvérem külföldön tanult, és tudtam, hogy én is el fogok menni.

András jutott eszembe, hogy milyen őszintén beszélt egyszer erről.

– És veled mi újság? – kérdeztem.

– Hát, csak a szokásos – vont vállat. – Suli meg ilyesmi. Hosszú hetem volt. Két vizsgámat is most tartották.

– Nehéz volt?

– Igen, elég nehéz.

A parkban a fák már lecsupaszodtak, az összes levél a földre hullott. Borús idő volt, egy kicsit ködös is. András úgy nézelődött, mintha először járna erre, és ki tudja, talán először is járt. Ha itthon volt, csak pihent és olvasott, hasznosan töltötte az időt, nem mászkált összevissza céltalanul.

– De rég voltam itthon – mondta.

– Alig jössz már haza – jegyeztem meg.

– Hogy jöjtek haza, ha ennyi dolgom van? Te is tudod, hogy egész nap óráim vannak.

– De csak csütörtökig.

– Nem jöhetek haza minden héten. Nekem már külön életem van.

Elnevettem magam, mire oldalba bökött.

– Komolyan. Kirepültem a fészekből.

De még mennyire. A szobája már félig üres volt, szinte teljesen csupaszon maradt a könyvespolc, és a falra akasztott képei nagy részét is magával vitte. Mindene ott volt abban a négyszer négy méteres, retkes kollégiumi szobában, ahol hárman laktak együtt, és a pástétomot

az ablakpárkányon tartották, hogy ne romoljon meg.

– Én már nem tudnék itt élni – mondta egyszer csak.

– Hol?

– Hát itt – ismételte, és úgy tekintett körbe, mintha nemcsak a parkot, hanem az egész falut látná. – Nincs itt semmi. Itt nem érdemes maradni.

– Ugyan, ne kezd már... –

– Nem, komolyan mondom – erősködött felbátorodva. – Erre már nem érdemes alapozni. Ki fog halni az egész falu.

– Hülyeség – szólaltam meg kis idő után.

– Nem beszélek hülyeséget, ez így van. Miért, te nem így látod?

Elhallgattunk, nem tudtam mit mondani erre. Éreztem, hogy talán még sincs igazam. Az egész park üres volt, csak mi sétáltunk erre, és mintha a fülsüketítő csönd is azt akarta volna alátámasztani, amit András mondott.

– Csak egyszer jönnél el velem... – mondta. – Egyszer eljössz velem, és akkor majd meglátod, milyen, mennyivel jobb... –

– András, azt a várost nem lehet egy faluhoz hasonlítani... –

– Tudom, tudom – csitított. – De nem is erről van szó. Bármelyik vajdasági városhoz hasonlíthatnám. –

Megtorpant, és mint aki nagyon beleélte magát a magyarázásba, a vállamra tette a kezét, így igyekezett megtartani a figyelmemet. – Képzeld magad az én helyembe. Ott vagyok az egyetlenem hetekig, egy nagyvárosban. Egyfolytában kint mászkálok, egész nap előadásokra járok, este iszunk a Karcsiékkel, étteremben eszünk... ne neved! Mit nevedsz?

– Jól van, felfogtam, mekkora arc vagy – gúnyolódtam.

– Ne vicceld el – huzigálta meg a vállamat megint. – Én teljesen komolyan akarok most veled beszélgetni.

– Hát csak rajta – tártam szét a karomat.

– Szóval, képzeld el, hogy így élem a mindennapjaimat, ahogy az előbb elmondtam. Mindenféle unalom meg búbanat nélkül. Aztán egyszer csak hazajövök, és mibe jövök haza? Na, Juli, mibe jövök haza?

– Na, mibe?

– Az enyészetbe jövök – mondta, és hogy érzékeltesse, milyen nagyot mondott most, elengedte a vállamat, és összefonta a karjait a melle előtt. – Az enyészetbe. Ne neved már, Juli. Gondolj csak bele, mennyire igazam van. Itt már nincs semmi. Az emberek nagy része már öreg, vagy elköltözött külföldre. Sokan meg tanulni mentek oda. És az a baj, hogy nem jönnek vissza. Én sem fogok visszajönni – mutatott magára. – Minek jönnék, ha itt nem vár rám sem munkahely, sem pénz, semmi?

– Meg amúgy sem tudsz szerbül... – tettem hozzá.

– Amúgy sem tudok szerbül – hagyta rám. – De érted, ugye, hogy miről beszéllek?

– Értem, igen, de mit vársz tőlem, mit mondjak erre? Nem tehetek ellene semmit.

Elhúzta a száját, és tehetetlenül széttárta a karjait.

– Hát, igen – mondta. – Senki nem tehet ellene semmit. Nem csak mi vagyunk felelősek ezért.

Keresztülgázoltunk a vastag, nedves avaron, hogy rátérjünk a betonozott járdára.

– De miért pont ott akarsz élni? – kérdeztem, de kinevetett, mint egy kisgyereket.

– Nem biztos, hogy ott fogok élni. De még egy darabig biztosan ott leszek, nekem most ez a legjobb.

– Csak nem értem, hogy... tényleg nem ér meg még egy próbát sem az, hogy hazagyere? Vagy csak nem akarsz?

– Hát – vakargatta a haját. – Nem tudom. Mindenki azzal a védekezik, hogy itt már esély sincs arra, hogy életet teremtsen, pedig igazából csak arról van szó, hogy a könnyebb utat választják a bizonytalanabb helyett. Képzeld azt – fordult vissza az avar felé, amelyen az előbb átgázoltunk –, hogy a betonút azt a jobb... Figyelsz még?

– Figyelek, mondjad.

– Szóval a betonút azt a bizonyos jobb életet jelöli, a Vajdaság pedig ez a kitaposott gyalogút.

– Ha most elkezdesz hasonlatokban beszélni, én...

– Csak hallgass végig! Tehát, a betonút sokkal egyszerűbb és simább, könnyebb rajta menni, mint a földes úton bukácsolni. Jobb megoldás nekem a könnyebb út a karrierem és az életem szempontjából, mint ha itt, ezekben az elszegényedett falvakban próbálnék meg boldogulni. Itt nem tudnék fejlődni, jobb jövőt megalapozni, csak bukácsolnék, szűkölködnék.

Most már nem nevettem ki.

– És te melyik úton mész?

Törődötten elmosolyodott, és megvonta a vállát.

– A betonúton.

tárca

A CIPŐ

– Gyere, veszünk neked egy szép cipőt a születésnapodra – mondta apa.

Nálunk a családban mindenkinek egy pár cipője volt. Egy szandál, egy őszi-tavaszi cipő és egy csizma. Azt hordtuk, amíg el nem vásott, aztán megtaláltattuk. Az aktuális pár cipőm túl volt már a talpaláson, kilyukadt oldalt, nem lehetett javítani rajta.

– Kislányom, amíg próbálsz a cipőt, mesélek valamit – mondta apa a boltban. Ez még a 2000-es évek elején történt, lassabban hömpölygött az idő, mint most, nem sietünk.

– Amikor feljöttem Pestre, elkezdtem dolgozni a gyárban. Megkaptam az első havi fizetésem, vettem egy szép pár cipőt magamnak, utána annyi pénzem maradt csak, hogy kenyérre és tejre telt egész hónapban. Akkor megfogadtam, ha törrik, ha szakad, főiskolára megyek, és a családomnak nem lesznek ilyen gondjai. Az én lányom ne csak vajjas kenyeret egyen, hanem legyen azon téliszalámi is.

Így lett. Apa elvégezte a főiskolát, szép életet épített fel nekünk.

– Ez a cipő jó lesz? – kérdezte apa. Egy nagyon szép fekete lakkcipő volt, ha anya ott lett volna, azt mondja, méregdrága.

– Igen, nagyon tetszik – válaszoltam.

– Viseld egészséggel, kislányom! – mondta apa ellágyulva. Mindig úgy nézett rám, hogy rá volt írva az a végtelen szeretet az arcára, amit irántam éreztem.

– Hazaérkeztem – pittyent öt évvel később a telefonomon az sms. Akkor már három hónapja külföldön volt a férjem, apa pedig négy éve a másvilágon. Mikor jössz haza használtcipő-bemutatóra? – kaptam a következő sms-t. Cipőbemutatóra? A férjemnek is egy cipője volt mindig. Azt mondják, onnan lehet tudni, ha egy házasságban megjelenik a harmadik, hogy a férjünk elkezd új szokásokat felvenni. Nálunk is így történt. Hazaértem, 10 pár férficipő fogadott az előszobában. Mind használt.

– Te itt Budapesten nem is tudod, micsoda bolhapiacok vannak ott kint – kezdte a férjem, és furcsán csillogott a szeme. – Különbö is ez a jövő, mostantól több terméket veszünk, de használtat. Neked is.

Nem mondtam semmit. Tudtam, jobb nem ellentmondani, mert ha olyat vettem, ami neki nem tetszett, kiverte a balhét.

– Szomorú vagyok – jegyezte meg egyszer hazafelé. – Azt a cipőt választottad, amelyik nekem nem tetszik.

– Olyan kényelmes darab, semmi kihívó nincs benne.

– Olyan, mint te magad – mondta ő. – Pedig én benned szeretnék minden nőt látni.

– Viseld egészséggel! – mondtam a már majdnem felnőtt fiamnak, amikor megvettük a 46-os lábára a cipőt.

– Anya, te miért mondd mindig ezt, ha veszünk neked egy cipőt, hogy viseld egészséggel? – kérdezte érdeklődve a fiam.

– Hát, tudod, az úgy volt – kezdtem a történetbe –, a nagyapád, akit nem ismerhettél, feljött Budapestre, elkezdett dolgozni a gyárban. Megkapta az első havi fizetését, és vett egy pár cipőt.

– És, anya, mi történt utána?

Én pedig meséltem, és lélekben újra ott voltam abban a 25 évvel előtti cipőboltban, apával.

Individuum - részlet

Tóth Eszter Zsófia

Tőlünk öt perc gyaloglásnyira felszálltam a Rudics utcai állomáson, és a Zombori kapunál leszálltam. Egy lejtőn kellett lemennem a „Bácskapályáig” – ezt így egyben ejtették ki –, a deszkakerítés és egy pata-

kocská között földúton mentem Nagypám utcájáig, egy rét mellett, ahol gyakran fociztak a fiúk, volt ott egy cigány viskó is, akkoriban ők voltak az egyedüliek az egész környéken, és én félttem is tőlük, mert

nem olyanok voltak, mint amilyeneket én ismertem a Cigány utcából, akikkel negyedik-ötödik osztályos koromban egy osztályba is jártam. Miután befordultam a Szélmalom utcába, ezt én így hívtam, mert az

utca végén, ahol befejeződött, egy régi szélmalom maradványa volt, láttam a házak előtti padokon fekete ruhában általában párosan üldögélő nénikéket, sokukat később láttam a pékségben is, mindig hangosan *fajniszuszt* mondvá üdvözöltek. Megkérdeztem Nagypámát: „Mondd már, kik ezek a fajniszusok?” „Ők a bunyevácok, és azt mondják neked, köszönésképp, *hvaljen Isus*, azaz dicsértessék a Jézus, mint ahogy nálunk is szokás.” Ekkor tanultam meg, hogy rajtunk, magyarokon és a szerbekben kívül élnek még más nyelvet beszélő emberek, akiket bunyevácoknak hívnak.

Nagynéném büszkén megdoggatták, hogy ők vucsidoliak, nem olyanok, mint mi, a városiak. Böske nagynéném, akit arrafelé Bezsikának hívtak a szomszédok, mindig azt mondta, hogy a városba megy dolgozni az iparkamarába. Valójában ez is helyi elferdített szerb-

magyar kifejezés volt, a *zanatska komorából* és az *iparosok egyesületéből* kovácsolták össze. Ennek az egyesületnek volt Édesapám a titkára, vagyis a vezetője, az épület a Petőfi Sándor utcában állt, a gimnáziumhoz közel. Édesanyám a zárdában tanított, ugyanis akkor ott volt a magyar nyelvű tanítóképző, mi tanítónéni-képzőnek hívtuk, amelynek még internátusa is volt, mert sok tanuló Horvátországból és Szlovéniából jött Szabadkára tanulni. Én az első négy elemi a zsidó iskolában végeztem el, ami a jövődöbéli tanítók gyakorló iskolája volt, sokan *vezsbaonának* neveztek.

Mit mondjak, gyerekkoromban minden öt perc gyaloglásnyira volt a házunktól, az iskolától a villamosig, nyáron még a strand is, amelyik a Fekete-fürdőben működött. A zsidó iskolát elbontották, a Fekete-fürdő romokban, no de ez már egy sokkal későbbi kor meséje.

Dunyha

novella

AZELŐTT...

Jules idősen haragudott magára, mert olykor úgy érezte, hogy már nem emlékszik Barbara hajszínére, hangjára, tekintetére.

– Barna volt a szeme, vagy kék? Talán türkiz árnyalatban csillogott, amikor utoljára találkoztunk? – kérdezgette félhangosan.

Kis komódjának a mélyéről előkapott egy poros üveget. Bontatlanul őrizte. Pár korty idővel elpárolgott belőle, de ez most egy cseppet sem zavarta. Kivételes alkalomra tartogatta ezt a nem mindennapi italt. A ritka – tíz évig tölgyfa hordóban érlelt – Courvoisier konyakot közös estéjükre szánta még három évtizeddel ezelőtt, de a második világháború közbeszólt. Azóta is vigyázta a végzetes randevú egyik utolsó megmaradt mementóját. Most, ennyi év után mégis rászánta magát, és felbontotta a féltve őrzött üveget. Azért kezdte el kortyolgatni, hogy úgy érezzen, mint egykor. Remélve, hogy mámoros ébredése után minden olyan lesz, ahogyan azelőtt volt. Harminc éve áhított szerelme és egykori fiatalsága után. Mindhiába... Igazából nem akart ő már semmit, csak egy kis nyugalmat, elmerülni megnyomorított lelkének szomorúságában. Előkeresett néhány megsárgult papírfecni pihenő versfoszlányt. Tragikus sorsú szerelmének írta, de már sosem tudta átnyújtani neki. Elérzékenyülve böngészte a betűket.

„Elmerülnék a lelkedben, hogy megcsókolhassam a szíved. A szemedből szemlélném a reggeleket, a délutánokat, az éjszakákat és a csillagokat. Hangtalanul fognám a kezéd. Egy szót sem szólnék. Hagynám, hogy a pillanat beszéljen. Most is! Folyton! Csókokat repítek a levegőbe, várva, hogy majd egyszer elkapod az összeset. Mondani akartam valamit, de nem jött a szó. Mégis tudod, mire gondolok.”

Egyik zakójának a zsebében is őrizgetett egy hasonló cetlit, de azt sosem vette elő. Most is könnyes szemmel ült a félhomályban, miközben Barbarára gondolt.

– Annyi tervünk volt, és mégis... Voltak napok, amikor egyszerűen elmenekültem minden és mindenki elől. Egy kis méretű bőrönddel utaztam, társ nélkül. Olyankor megpróbáltalak elfeledni, hogy ne fájjon annyira, hogy nem lehetsz mellettem. Egyszer még São Paulo szegénynegyedét is meglátogattam. Beültem a Brahma bárba, várva, hátha belép Adoniran Barbosa, a kalapos, csokornyakkendős, őszülő bajuszú, bohókás öregúr, aki saját szomorúságáról szerzett sikeres szambadalokat. Majd meglátogattam egy floridai pincér barátomat, Franciscót, aki Miami Beach partjainál lakott, az óceán habjainak ölelésében. Ott együtt fürdőzhetsz a sirályokkal, igazi marhahúsból készül a hús pogácsa, a csilisbab-konzerv kevesebb mint egy dollárba kerül, és a szökőkutakból is kóla folyik. Kis túlzással! De minek is mesélem mindezt, hisz itt hagytál. El-

halványuló emlék vagy csupán, és nem tehetek ellene semmit.

Jules haragudott a világra, mert úgy érezte, hogy örökre egyedül maradt. A kis szoba minden korttyal egyre szűkebbé vált, ezért levegőzni indult. Mámorosan és megkeseredetten andalgott a megszokott macskaköveken. Olykor – a konyak hatására – mégis úgy érezte magát, mint egy újszülött, akinek minden új.

– Színek!

Ahogy a Mirabeau hídhöz ért, a fény városának egyik jelképét díszítő szobrok megelevenedtek előtte. Már-már úgy érezte, mintha beszélne hozzá.

– Itt hagyott az idő, drága barátom. Elszakadt a szerelmi kötelék.

Szinte szünet nélkül ezt hallotta. S azóta is folyton a fejében járt. Reményvesztetten botorkált a Le Petit Parisien felé. A hátsó bejáraton tért be kávéhá-

zába, majd leült a legtávolabbi asztalhoz, messze mindenkitől. A fiatal pincérek, akikre ezen az éjjelen is rábízta az üzletet, megállás nélkül vitték a rendeléseket. A forgatagban észre sem vették, hogy az őszes halántékú főúr, vagy ahogy ők hívták, a „góré” is belépett. Egyedül François „Frank” Roletti őrmester figyelt fel rá. Odalépett, üdvözölte, ám Jules csupán egy visszafogott, halk köszönéssel válaszolt. Roletti talpra állította és hazakisérte. Belesegítette a fotelébe, beadott neki egy nyugtatót, majd kitöltött magának egy pohárral abból az üvegből, amelyről nem is sejtette, hogy milyen kincset rejt. Lehúzta, várva, hogy a barátja elaludjon.

Jules órák múlva ébredt. Vigasztalhatatlanul üldögélt fotelében, mert minden maradt a régi, de már semmi sem volt olyan, mint azelőtt.

Agárdi Gábor

Cefre

vers

Zalán Tibor

A ragyogás kaszái között

Kisfiam, a Halál bölcsődéjébe adlak.

Bort iszom és jeges a homlokom.
Nézek a vonatablakon át: kaparó-nyakú
varjak tépik ki a föld jajduló húsából
a csírás magot. A tekintet tántorog, elesik.
Messzi az ég, kék-hideg és magos,
ahogy egyszerre mindenünkből kitakar.
Forgunk a ragyogás kaszái között
anyáddal, mint akiknek már mindegy
tovább.

S a tehetetlenség szégyen-bordázata alatt
felnősz bennünk, nagyobbra és szelídebbre,
mint a katonák.

Belé költözöl árnyékunkba – ruhád is legyen,
nyomorunkban meztlenséggeddel minket
meg ne alázz.

Belé költözöl emlékezetünkbe – nehogy az
idő szüntelenül megnyíló csapóajtóin át
visszahullj a semmibe.

Ha már a létezés üvegablakához nyomtad
parányi orrod: a Rachel-sírású asszonyt tekintsd!
Tántorgó *szíve alatt* kialudt a betlehemi csillag,
szeméből nehéz könnyek peregenek a holdba.
Fölötte verdesnek csorba arcú angyalok,
fölverik a csönd zománcos vizeit,
ébresztik a vörös liliomokat, halott-nélküli
éjszakánkon érette, érted ők virrasszanak!

Mint hajnali szemétdombon részeg guberáló,
keresem a szavakat, a pontost, igazat
és tompa agyamhoz verem őket.

Életünk – a szabályossá szerkesztődő mondatok
halálos ragozással összecsapódtak fölötted.
Imbolygunk árván, mint a gyertya-láng.
Asszonyom tenger-combján a vér barnuló
szigetei.

A fákon arany-ágak, az égen hamis csillag.
Megyünk, mi két kis megalázott, mint
ama család, tovább – hallgató rongyainkban.

Klemm József

Tizennegyedik stáció:
az Olajfák hegyén

Esteledik.

Ma sem virágoztak ki a fák.

Fekete fejkendős anyák elkószált

fiaikat keresik a ligetben. A völgyre

zöld köd szállt, s lelkekre

bűntudat. Mester,

újra elvitettem az utat.

Nem virrasztottam veled,

megtagadtalak, s nem háromszor

egyetlen nap alatt,

de háromszázszor, vagy ki tudja hányszor.

Júdásod lettem újra, álnok árulód:

Hárommaréknyi ezüst volt

a lelke ár, s mára

már az is elfogyott. Most itt fenn kereslek

újra, a hegytetőn, a vér-verejték

cseppek nyoma még itt

a porban, de hol van

megkínzott, szeggel átvert tested?

Hol a sír, mely elrejt előlem?

S belőlem a hit hova lett, hova?

Az ajkamról tova-

szálló ima is csak csörömpöl, és nem

segít ki magány-börtönömből. Meddig,

ó meddig tart még e péntek-éjjelem,

és a harmadnapi hajnal nekem

mikor hozza el megdicsőült fényedet,

s az örömhírt,

hogy élsz, Mester, s általad én is,

mégis élhetek?

Bence Lajos

Miatyánk, ki vagy

Miatyánk, kit manapság
csak az Univerzum atyjaként
emlegetünk, ki a végtelen
Univerzumban laksz, szenteltesd
meg újra általad földi létünk,
kik még reménykedünk, ezen az
elveszett, a Végtelen peremén
bolygó kis Bolygónkon,
melyen a végtelen sötét űrben
még úgy-ahogy mégiscsak
odafigyelsz, pandémiás korban
a fönti-lenti lakosságcsere
ügyeinek intézése közben,
„örök vándor-migráns-űzött vad-
létünket is felügyeled, készíted
helyünket számunkra, országodban,
melyet minden jók számára
rendeltél.

Univerzum Ura, Urunk
Univerzuma, ha sáska-
létünkből kiszólitasz egykoron,
ki tudja, milyen sorrend szerint,
ahogy általad meg van írva,
kőbe vésve, aranyborjút
imádó népedet, mert akkor
is a Te tulajdonod vagyunk,
ha ellened egyfolytában
vétket vétek hátára halmozunk,
s téged párbeszédre sem
méltatunk, imának nem nevezhető
profán zsolozsmákat mormolunk,

gépeket utasítunk, és számításokba,
kalkulációkba bocsátkozunk,
billentyűs masináknak parancsolgatunk.

Uram, ne írd tovább vétkeinket,
ne jegyezd őket tovább, gondolj
fiadra, kit már egyszer fölálodoztál értünk,
vagy Ábrahám próbatételére önnön
legkedvesebb fiának
a feláldozása kapcsán, ne vétkezz
miattunk tovább, ne csábíts, mert
ez nem a Te terrénmod, Urunk, ki
az Univerzum Atyja vagy, érd be
ennyivel Te is, csecsebecsés vigaszra
ne számíts, mert a próféta szavával:
Ha felrovd vétkeinket, ki áll meg
akkor előtted, ki mer színed elé kerülni,
ha üt a harangként konduló óra,
óráinkon a számlap is elhomályosul,
jelezve az újjáteremtés kezdetét,
melyre hosszas – talán túllontúl
is hosszú előkészületek után –
rászánod magad. De tökéletesebb lesz,
mint a közös akaratoddal szerinti,
miénk volt. De ha annak szakasztott mása
lesz is, nagy csalódást nekünk
már nem okoz: halhatatlanságunkba,
ebbe az Örök, szédítő körforgásba
ez is belefér. Par excellence: tévedni emberi
Urambocsá – végül is
ISTENI dolog.

Cím nélkül

HONNAN GYÜSSZ?

Ficsku Pál

Azt, hogy megszülettem, hogy egyáltalán megszülehettem, talán egy sárga villamosnak köszönhetem.

Történt, hogy a második világháború egyik szép nyári napján randevúzott egy hajadon lányka és egy fiatal csendőrtiszt. Juliánna, vagy ahogy otthon hívták, Jucus, Hajdúböszörmény mellett élt egy tanyán, szülei nagygazdák voltak, módosak, Jucust gyakran homokfutó vitte iskolába, Sanyi gyakran járőrözött a tanya környékén, betért Jucusékhoz is, Jucus apja szívesen beszélgetett a fiatalemberrel, nem volt akkor még rádió meg tévé, ő mondta el a friss városi híreket meg a háborút, egy csendőr csak többet tud a háborús viszonyokról. Ültek a nagy diófa alatt, és hogy, hogy nem, ilyenkor mindig előkerült Jucus, sertepertélt valamit, úgy, hogy Sanyi, a fiatalember lássa. Megakadt ilyenkor a szemük egymáson, az öreg Sándor meg úgy tett, mintha nem látná. Jucusnak tetszett Sanyi délceg alkata, fényes kardja, na és a kakastoll a kalapján. Sanyinak meg Jucus formás lába, csípője, mely úgy ringott, mint amikor enyhe szellő ringatja a kakastollat a kalapján, keblei, melyek a saját maga hímzett ing alatt sejteni engedték, hogy a friss dagadt zsömlyéhez hasonlítanak, s melyek látványa egyre jobban férfivá tette. Néha-néha szóba is elegyedtek, olyan semmi dolgokról beszélgettek, de hát meg

kell ismerni az embert. Egy alkalommal, amikor váratlanul magukra maradtak, Sanyi egy levelet adott át. Szerelmes levél volt, kérte, hogy találkozzanak.

Jucus azt mondta otthon, hímzőcérnáért kell bemennie Debrecenbe, azt persze nem tette hozzá, hogy a jegykendőjét kezdte el hímezni titokban. A Nagytemplom előtt találkoztak, és ott is váltak el többórás séta után, sütemény is volt, cuki, Jucus még egy pohárka bort is megivott, tán még egy puszi is elcsattant. Jucusnak jó volt Sanyi. Sanyinak jó volt Jucus. Csak hát nem lehet azt egyből. Vagy akkoriban nem lehetett. Nem hajdúbüszkeségből vagy hajdúvirtusból, tisztességből.

Szóval a Nagytemplom előtt váltak el, vagyis nem váltak, hanem búcsúztak az újabb találkozás reményében, vagy talán máséban is. Jucus felszállt a villamosra, és a nyitott peronon kiejtette életében először azt a szót, amivel ezerkilencszáznegyvenkettőben kálvinista erkölcsű nők még nem nagyon dobálóztak.

Szeretlek.

Sanyi, avagy később nekem Sanyipapa, meg rohant a villamos után, hogy én is, én is, Jucuskám, szeretlek. Utolérte. Fel akart ugrani a peronra, hogy ezt a lányt megölelje, nem baj, ha valaki látja is, valami bajtárs vagy előljáró a bajtársak közül, nem baj, most már tudja, miért élt eddig.

De beakadt a kardja a villamosba, az meg vonszolta magával, siklott a vasútállomás felé, Jucus meg kiabált, álljanak meg, álljon meg. Szabadítsa már ki valaki.

Sanyi megúszta a nagy utazást. Jucus-tól bátorsági érdemrendet kapott. Egy csókot. És ki is szabadította. Az egyedülétekből.

Anyám néhány év múlva született.

És néhány év múlva vették el minde-nüket.

Jucus apját, Sándort, kuláknak minősítették, mindenüket elvették, még a homokfutót is.

Sanyipapa, mint csendőr, reakciónak és osztályidegennek minősült, negyven évig különböző építkezéseken dolgozott, Sztálinváros, Barcika, Ózd, Tiszapalkonya, együtt volt raktáros Hamvas Bélával. Egyetlen helyre tért mindig vissza, Debrecenbe, a Homok utcába.

Ahol születtem.

Utcára néző házrész, két szoba, az udvar végén a nyári konyha, persze télen is, meg a budi meg egy körtefa. Meg négy gyerek, aztán az első unoka, én. És béke.

Ha a Homok utcában járok, sajnos mostanában egyre kevesebbet, akkor mindig eszembe jut az a jóságos villamos.

Biztos valamelyik roncstelepen végezte.

Én meg talán nélküle nem is lennék.

Jó ebédhez szól a nóta

elbeszélés

LEGENDA

Az idő tájt Angliában az öreg Erzsébet királynő uralkodott, népének jó anyja, istenfélő és büntelen, akinek neve mindörökké fényesen, tisztán, királyian ragyog.

A ködös London alakatlan, fekete és sötét volt akkoriban, akárcsak a sziklakkal és a baljós fekete gályákkal teli tengeri öböl. Az égre szegeződő árbócok nem hordozták a kék ég vidám selyemzslóit. London fekete volt, és bűzös, akárcsak egy hatalmas tetem.

A keskeny hidak úgy íveltek felfelé, akár a vékony bordák. A fekete gályákon nem gyúltak fények: reszketve, riadtan álltak a sötétségben. Félték a naptól, telirakva lopott kincsekkel. És a holdfény mosta le a vért az oldalukról, tatjukról, szörnyűséges emlékektől fel-felnyögve a szélben.

A kőhidakon olykor átrohant egy-egy lovas, páncélos üldözőkkel követve, ami úgy festett, mintha kopják, kardok és pajzsok rohannának ki a városból az éjszakában. A házak is megremegtek a fegyvercsörgéstől.

A sötét hidakon és a széles lépcsőkön a templomok előtt árnyak álltak. Rohamra, kétségbeesett küzdelemre, párbajra készen.

Csupán délután ragyogott fel a nap, fáradtan, véresen a köddel való küzdelemtől. Ilyenkor a nép vidáman rohangált, és meg-megállt a fészereknél, ahonnan nevetés hallatszott. Itt alkotta valami színész, Shakespeare, a különböző színjátékait, s ezeken naphosz-

szat lehetett kacagni vagy sírni, kinek-kinek kedve szerint.

Amikor híre ment, hogy a királynő elhalad valamerre, mindenki odarohant, térdre rogyott, ujjongva üdvözölte.

Az udvarban nagy volt az elégedettség.

Hajtvadászatok és bájjos, vidám pásztorjátékok váltakoztak, noha a királynő szigorú volt. Annál inkább vigadozott és ivott a kísérete. A kertekben és az erdők mélyén rejtőző ódon várakban, a zavaros és sötét folyó mentén vidám hajtók sereglettek. Ám az admirálisok, költők, lordok rémesen unalmasak: tengeri csatákat vívtak, felgyújtottak várakat, részegen tivornyáztak az udvarban, és rekedten üvöltötték a madrigálokat. Szegény Byrd hiába gyötörte, tanította őket naphosszat.

Éjszakánként mindez még rosszabb volt.

A lordok részegen heverték a fűben, a királynő elrejtőzött a homályos termekben, a szolgálk verekedtek, az asszonyok meg a kertekben sikoltoztak.

Egy napon, pusztán unalomból, Lord Walsingham levelet írt Montaigne-nek. Meghívást intézett hozzá, ekképp hízelegve: „Azt gondolja talán, hogy most a hálátlan Messer Giordano Brunóról fogok írni – ő nem, ő element, itt hagyván nekem egyik tanítványát, hogy Senecát fordítsam, egyedül. De Ön, Kedvesem, miért hagyta ott az udvart, s mi-

ért rejtőzik, mint valami Augiász, az istállóiban? A királynő örülne, ha látná, jöjjön csak, már meséltem neki Önről. Elfelejtett tán engem és Seneca szavait: »A filozófia mértékletességre tanít, de nem arra, hogy kínozzuk önmagunkat.«

Montaigne egy őszi napon, éppen fájdalomtól gyötörve, bosszúsán vette át a levelet egy termetes katonától. A halál előszelét megérezvén, irigykedve nézte kövér feleségét, gyűlölködve szidalmazta szolgálait. Lord Walsingham? – gondolta. Nem emlékezett rá. Megvetően legyintett: *que sais je?*

Lord Walsingham akkoriban a királynő kegyeit élvezte. Vidáman tekintett szét maga körül, győzelmeire és az ivászatokra, a játékokra és a mérgekre. Mindezt viccesnek találta. A hősök naphosszat ott álltak talpig páncélban-aranyban a nyugodt, komoly királynő előtt. És éjszaka? Arról csak néhány költő, miniszter és pár rabszolga tudott, de mind hallgattak, mint a sír. A királynő jóságos volt, és bölcs, igazságos és hatalmas, és a nép térdre hullott a színe előtt.

Ám a derűs, sötét hajú Lady Fitton köré összegyűlt udvarhölgyek igencsak sokat suttoztak. Mesélték, hogy a szép Giordano a királynőben olyan örült szenvedélyt gyújtott, hogy ezért cseréli gyakran a szeretőit, de leginkább zokog.

A királynő egy ideje Walsingham palotáját látogatta, s a hől-

gyek tudni vélték, hogy ama bizonyos tanítványra áhítozik, aki a toronyban egész éjszaka a csillagokat figyeli. Sokat fecsegték a fiatalemberről, de leginkább kigúnyolták. A Lord elnevezte Salma-cisnak, és azt mesélte róla, hogy nem érez vágyat a női test iránt. Így hát mindenki naphosszat állt a királynő előtt, sápadtan, félve, ám a háta mögött bizony sikamlós szonetteket énekeltek. Az ifjút ritkán látták. Csak azt tudták róla, hogy egész nap ül, miközben színes üvegekbe töltöget különböző folyadékokat. És ha netán valaki estefelé meglátná, ő rögvést eltűnik fekete selyempalástjában, amely azonban nem olyan volt, mint a hozzá hasonló doktorok viselete: nem borították arannyal hímzett sárkányok, madarak, titokzatos számok. Ott ült egész éjszaka a toronyban egy kövön, a csillagokat bámulta, meg-megkopogtatta az asztrolábiumot, amely nyikorgott, akárcsak egy koporsó vagy az ódon lépcsők odafent a sötétben. Körülötte korsókban bor, festékek és mérgek; lábánál szerteséjjel kardok és kések heverték, miközben egyre csak jegyzetelt, számokat írt fel, vagy titokzatos ókori, arab és káldeus szavakat. Magas volt, mint a Szent Márk-templom oszlopa, amely előtt fogadalmat tett, hogy mindhalálig megveti a női testet. Suttogták róla, hogy nagyon előkelő származású, ám anyját kiűzték Velencéből. A szerzetes sápadt volt, akár a meg nem gyújtott viaszgyertya.

Csak a tekintete hatott rémisztően, egyébként szolid volt, és hallgatag. Éjszakánként, a holdfényben, sovány kezében késeket, kardokat és aranyat forgatott. És mérgeket, elixírhez használt illóolajokat meg drága női gyűrűket. Keze nyomán halál, gazdagság, kincs és győzelem sarjadt. Fekete selyembe burkolt árnyak látogatták, suttogtak hozzá, és hajlongtak előtte. Azok, akik gyermekáldást óhajtottak, és azok, akik ezt nem óhajtották. Azok, akik az admirális győzelmét kívánták, és azok, akik inkább a vesztét.

Ő mindenkit meghallgatott, majd fáradtan, latinul válaszolt. Soha nem akart olaszul megszólalni, emiatt a lord gyakran kinevette. Hallotta ő is a szonetteket, a gyalzkodást és a szégyentelenséget meg a szóbeszédet, de az asszonyok hiába csábították.

Lord Walsingham nagyon megörült az ifjút körülvevő vidám társaságnak. Riogatta a hölgyeket, hogy valami szörnyű, eddig ismeretlen betegséget kapnak majd tőle, amiről mindenféle beszélnek és notáznak a lakomákon, disztichonban, ahogyan a kivörösödött arcú X. Leó pápa súgta Ariostónak: „*De luce immensa, de Nympha Syphilde*”. És amikor a hölgyek felkacagtak, tovább ingerelte őket a fiatalember szépségéről szóló mesékkel.

Megkezdődött a pajzánkodás. A hölgyek bolondultak a doktorért, szinte bekerítették.

folytatás a 6. oldalon

A játékosabbak a ptolemaioszi könyveket telefirkálták szemérmetlen rajzokkal. Az egész udvar összeesküdött ellene, amikor kitudódott, hogy nem enged magához közel asszonyt. Olyan bájitalokat tölthettek a poharába, amitől a vér felforr, s néhány udvarhölgy titokban meztelenül várt rá a folyosón, amikor hajnal előtt lejött a toronyból. Azt beszélték róla, kicsapongó életet élt, s ezért egy egyptomi nő megcsónkította.

Az őrzőgés odáig fajult, hogy egy este két admirális összevesztett, és fogadást kötött, hogy egyikük még alig bimbózó leányát elviszik a fiatalemberhez. És megparancsolta: hozzák ide a lánykát, s már azon nyomban ki is emelték őt a meleg vánkóskok közül.

Olyan volt, mint a zsenge bárányka, s meleg, mint madárfióka a fészek alján, keblének rózsaszínje akár a jászolban fekvő Kiszűz. A szerzetes kezét hátrakötötték, amíg borral itatták, majd a kislányt a karjaiba adták, s bezárták őket egy olyan szűk cellába, hogy még a hideg kőpadlóra leterített farkasbőr is alig fért el benne.

A leány apja nagy zörgéssel, rézszen keresztülesett hósi kardján, és a királynő, amikor megtudta, mi készül, fogadást kötött vele. Am pirkadatkor úgy találtak a szerzetesre, amint fájdalomtól feldagadt térdén áll, karjában a hidegtől szinte elkékült, síró, reszkető, sápadt szűzleánykával. Az apa el sem hitte. Részegen hevert az asztal alatt, majd amikor magához tért, megölte szolgáját, és letagadta a fogadást.

Még sokáig gyötörték és gúnyolták. Mesélték azt is: látták, hogy megölelt egy nőt, ám akkor rátört a düh, és habzó szájjal görcsbe rándult. Mások meg látni vélték, amint rúgkapál, miközben számárdítás tör ki belőle.

Ám amikor megtudták, hogy a királynő is szemet vetett rá, ijedtükben otthagyták.

A királynőről is rémes történeteket, hazugságokat suttoztak. Amikor hatalmába kerítette a szenvedély, ami leginkább vadászat idején, az erdei tavaknál, teliholdkor történt, a fűben hercegeivel élvezte a testi szerelem gyönyöreit, sőt olykor az udvarhölgyeivel is, akikről félelemtől rettegve suttoztak újabb mendedmondákat.

Midőn elmúlt egy hiabavaló hónap, a királynő elhatározta, magához hívatja, s titokban már parancsot adott Lord Walsinghamnak, aki aznap este Senecát olvasta.

Az ifjú nyugalomban élt, le sem jött az erdő mélyén lévő toronyból, ahová csak a hatalmas fenyőágak értek fel. Odalent, a sötét folyón, az árbócok erdeje morajlott. Ő minden parancsot teljesített, minden kívánságot meghallgatott, még gyilkosságokban is segédkezett. Nem fogadott el jutalmat, nem hallgatta meg a dicséreteket, és aki csak

egyszer is a szemébe nézett, nem tért vissza hozzá.

A királynő csupán azt tudta róla, hogy ismer minden csillagot és gyógyszert, minden nyelven beszél, feltámasztja a halottakat, s akár csak a tanítómestere, akivel együtt jött Spanyolországból, gúnyolódik az átváltoztatáson, a szeplőtelen fogantatáson, a Szentháromságion és Krisztus isteni voltán.

Felhevülve a szép Giordano emlékéitől, a királynő egy este magára öltötte kedvenc vörös selyemruháját, szinte fáklyaként ragyogott a sötétben, és Walsinghamnál töltötte az estét. A Lord azt mondta neki, hogy a tanítvány még a mesterénél is szebb és fiatalabb. A királynő kíséretében nemes urak, hölgyek, lovasok, lordok, tudósok, költők, solymászok, lovászok, szolgák és szerezsen rabszolgák voltak.

A nép ujjongott, amíg a királynő elhaladt, s a hatalmas, sűrű kertek elrejtették a titkokat.

Megérkezett a vidám, előkelő társaság. A hölgyek, majd Lord Granville, Sir Philip Sidney, Lord of Verulam, Castelnau de la Mauvisière francia követ, Quevedo y Villegas, Lord Burley és a színészek.

A holdfényben csak a kacagás hallatszott. Éjjél után a hölgyek ledobták ruháikat, és a lordokkal, admirálisokkal, katonákkal, költőkkel és papokkal kergetőztek a kertben. Lord Bacon állt és nevetett, majd miközben egy nyugodt helyet keresett a francia követtel való beszélgetéshez, megjegyezte: „*In tristitia hilaris, in hilaritate tristis*”.

A királynő ezután elrejtőzött a palotában, s elküldte kíséretét, csak néhány úr maradt még ott. Eszmecserét folytattak Hollandiáról, királyokról, mérgekről, pápáról, különösen a gyűlöletes VII. Kelemenről, valami szegény asszonyról, akinek négyes ikrei születtek, egy fiatalító elixírről, amelyet Mendoza ajánlott, de leginkább a halálról. A királynő hosszan és szívesen beszélt a halálról. A dúsán aranyozott, nehéz függönyökkel díszített lakosztályokban heverésztek szépséges kutyái, gyakran simogatta őket. Az asztalokon, vakító ezüsttálakon várakoztak feltárlva borbán-mézben sült vaddisznók és különféle szárnyasok.

A néger szolgák fürgén el-el-tűntek a függönyök mögött, a poharak ragyogtak és visszatükröződtek a hatalmas edényeken. A lordok a függönyök mögött kacagva, talpig aranyló vértzetben zörögve nekiestek az asszonyoknak, és eliramodtak velük a kertekbe, magára hagyván a királynőt. Ő mindezen csak nevetett, szeretett egyedül maradni éjszakára.

A függöny mögött valaki könnyedén pengette a húrokat, s az ő kedvenc provençe-i dalát énekelte: „Az életünket kedvünk szerint játsszuk, noha az fájdalmas – és a halál után miért vetik szemünkre azt, amit elfelednénk?”

Gyermeki volt a hang, tiszta, de remegett. A kis apród félt, elégedett lesz-e a királynő az énekével.

A királynő elküldte az udvarhölgyeket, és mosolygott. Könynyített ruházatán, és hagyta, hogy az éjjéli sötétség fehér keblére boruljon.

Arcát beragyogta a holdsugár. Mesélték, számárkanca tejében és gyermekvérben fürdik, hogy szépsége megmaradjon.

A palota harsány kacajától és női sikolyoktól visszhangzott. A két nyelt lordok erőlködve emelgettek hordókat, gyújtogatták a szerelmespárok nyoszolyáit, és özszeveszték a flottákon vagy az archimédeszi emelőrendszeren.

A királynő csak ült, lélegzet-visszafojtva leste az ajtót.

Körülötte a kutyái játszadoztak; a távolból az őrszem hangja hallatszott. Selyemmel borított hatalmas ágya fejénél két furcsa őr állt: két gyönyörű, erőteljes fiatalember szobra, fehér csontból kifaragva, talpig selyemben. A két szobor mindig ott állt az ágyánál. Erről is mindenféle buja mendedmondák keringtek. A két szobrot mindenható magával vitte.

A rabszolga aranyedényben hangtalanul tette elé az illatos bort és a jéghidegre hűtött gyümölcsöt, ám ő nehezen lélegzett, és bele sem kóstolt; ajka remegett, és mint két véres csiga, özszevetapadt. Megoldotta vállára omló haját, hatalmas vánkósaira dőlt, kezét széttárta, ujjával belegyűrt az aranyló selymekbe, és felsikoltott a vágtyól. Selyemszórú kutyái a lábánál heverték.

Ekkor a lord bevezette a fiatalembert, aki a királynő elé térdelt. Meglátva a szép ifjút, letépte hosszú kesztyűjét, felkelt, mosolygott, arca kipirult, akár egy véres pajzs, és ezt mondta: „*no lint, qui anserina natura sunt, astripetam aquilam sequi...*” – majd eltakarta arcát, és lehányatott.

A lord felségítette az ifjút, szelíden közelebb vitte, s kedvesen mondta: „Lodovico, a mestered tanítványa, dózsék ivadéka...”

Illatoztak a messze távolból hozott liliomok, az égen elhalványultak a csillagok, azok a kék, reggeli csillagok. Az ablakban Keletről, a boldogságot és halált osztogató szigetéről származó kúszónövények terjeszkedtek. A királynő vörös ruhájában máglyaként lángolt. Körbejárta az ifjút, és halkán suttozott, fuldokolva a szenvedélytől. A szerzetes csak állt, szikáron és makacsul, hosszú keze akár az alvó gyertyaszál.

Ekkor a királynő megoldotta a ruháját a keblénél, hozzáhajolt, és szenvedélyes, szemérmetlen szavakat suttozott, nehezen ejtve ki azokat olaszul. Az ifjú kezét a nyaka köré vonta, amibe a fiatalember beleremegett. Amikor látta, hogy hiába simogatja, mondott valamit az őrt álló szobrokól, de az ifjú csak állt ott, mint a cövek.

Kapcsolatok

Simogató kezével akarta megtörni: megmutatta ruhájának pompáját és testének fehérségét, amely akár a haldokló hattyúé. Megölelte, szinte kígyóként ráfonódva, sértődötten és felingerelve suttozta: „Tudod-e, hogy meser Giordanót elárulták? Giacomo Giovanni Mocenigo árulta el... a Mocenigo családból, amely négy dózsét adott Velencének...” Ajka összeszorult és remegett, mint két véres csiga.

A szerzetes ekkor megtántorodott, mint akibe belemartak, s elfojtva egy fájdalmas kiáltást, fejét lehajtva, sápadtan mormogta: „...*míror, míror nec fidem habeo ad hunc rumorem...*”

A királynő elmosolyodott, látván a szavaival okozott szenvedést. Ott állt előtte, ruhátlanul szinte világitva, ölelte, csókolta, de az csak állt, makacsul, remegve a tehetetlen dühtől, sötétben.

Majd később derűsen nevetett: játszott vele. Vidáman, szegyen nélkül beszélt hatalmáról, sorolni kezdte bűneit, csúnyán káromolva a pápát. Kémei jelentették Rómából: a pápa elhatározta, hogy megmérgezi.

Miközben ölelgette, kérdezgette a forma és az anyag különbözőségéről, amelyet Telesio tagadott, aztán a lény és az értelem közötti különbségről, amelyet Campanella cáfolt. Egyre jobban ráfonódott, majd ledobta magát a széles párnákra, és az illatos kenőcsökre, olajokra mutogatva kérdezte: ugye, ezek szépítene? Majd azon siránkozott, hogy meg akarják ölni. A szerzetes sápadtan, leszegett fejjel állt, és egész testében reszketett.

A királynő ujjongott, játékosan kiszabadította a férfi nyakát, s ráomlott. A megrökönyödött kutyák körülugrálták őket, farkukat idegesen csóválták, majd ijedten felugattak, és kifutottak a sötétbe. A fiatalember csak állt, mint a gyertyaszál. A királynő sokáig simogatta, ám aztán már fenyegetőzött.

Ruha alig volt rajta, könny és mosoly futott át az arcán, miközben Dido verssorait és Boccaccio szemérmetlen szavait suttozta. Bánkódott és védekezett. Feledni akart mindent, amit bevallott magáról. Bizonygatta, hogy kevés férfit szeretett; mesélte, mennyire ártatlan, de mindenki becsapta, és csak a hármas számban hisz. Ez volt az ő szerencseszáma: lám, három hónapja, három hete és három napja, amikor először meglátta a férfit. És most ő a harmadik, akinek felkínálja magát, három réteg ruha van rajta, a teremben is három fekhely, három kehely, három kutya. Ez a szám vonzódik hozzá, óvja, s több ízben mentette meg az életét.

A kertekben eközben üvöltöztek a lordok és a kutyák.

Hirtelen hatalmas, minden eddiginél erősebb sikollyal ledobta magáról a ruhát, és lerogyott elé a kelmékre.

A szerzetes csak állt a királynő ágya mellett, haragja fellángolt.

Arca mint a kigyuló gyertya, de a függönyök meglebbentek dühödt suttozásától:

„Halld meg szavam, tengerek, kardok és győzelmek királynője! Nem tudod, hogy Jézus testét Mária Magdaléna bűzös haja érintette? Ha nő lennék, most a kutyák elé vetném magam, hogy széttépjenek. Mert minden, ami az asszonyi test ereiben áramlik, a szegyen és gyalázat csúcsa. Férfi vagyok, és igen büszke. Halld, amit mondok!

Isten meghalt, mert női testből született. Halld csak! A verésektől ordító kutya, a sárban fetregő sertés-konda, a pocsolóyokban tanyázó békák, a barlangok mélyén rejtőző nyirkos skorpiók sem oly undorítóak nekem, mint a te vágytól ragacsos, ragyogó és fehér tested. A falakat sem érintem meg, amelyeket női test érintett, de nem érintek virágot, lovat, kutyát sem, mert minden a ti bujaságotok illatát árasztja. Vitézek és bölcsék, költők és szolgák, kardok és hajók, gazdagok és leprások,

mindent már megfertőzött a ti forró testetek. Már egy galambtojásnyi hely nincs a földön, ahol nem virít a buja, fehér, puha hasatok. De amerre én járok, oda ez nem ér el, a csillagokban nincs élet, ott halál van, az én sorsom. Megszültetek engem, de meg is fogok halni, a testem soha nem feledi a nővérét: a halált, és a bűnös asszony szerelméért: az életet. Itt vannak neked a katonák, papok, költők, szolgák, kutyák, de én... *diu olim perditae et sepultae apud Chaldeos et Pythagoricos veritatis heres ego...* Leköplek.

Halld szavam: anyám bokája, mint hófehér csillag a Rialto alatt a vízben, fehérebb volt a te orcánál: ő velencei nő volt. Velencei, mégis kimúlt, mint egy állat, szegyenben és gyalázatban, és én rá sem néztem."

A sötétben selymek, kutyák, szerezsen rabszolgák, asszonyok és függönyök úgy remegtek, mint a viharban. A kertekre izzó csillagok hulltak. Olyan csend volt, hogy a lombok leveleinek susogása is hallatszott. A királynő görcsbe rándulva feküdt a férfi előtt, dühödt körme alól vér serkent, keze véres. Csak rémes, szaggatott lihegése és egyre hangosabb és dühösebb nevetése hallatszott.

Amikor a férfi elhallgatott, haragtól és fáradtságtól megtárorodott, a királynő hirtelen arcon csapta azzal a korbáccsal, amellyel olykor a kutyáit verte.

A szép férfarcot előntötte a vér, s felrikoltott, annyi év után ismét olaszul: „...Vess a kutyák elé, tépjenek inkább szét... kötézz a lovakhoz... csak az arcomat ne üsd... apám dózse volt...” – üvöltött fel dühösen, és keserű zokogással a földre rogyott.

Ahogy megjelent ördögfeketen, mégis gyönyörű volt, mint egy kerub, a vadrózsákkal befutott tömör falakon. Rogyadozva vonszolta magát a kikötő felé. A szolgák utat engedve félreugrottak, s ijedten nézték a férfi égre emelt, félelmetes tekintetét. Léptelvel viharta kavart, beleremegtek a kapuk, gallyak keresztezték útját a kertben. Megállt a csatákról mesélő hadvezérek előtt.

Azok ijedten meredtek rá. Véres volt, és félelmetes, akárcsak Szent Mihály arkangyal.

Hangjától a lomblevelek is a földre hullottak, amikor hervatagon, mégis perzselő hangon megszólalt: „...ti vagytok mind a feslett asszony ékszerei, ti, hadvezérek és költők! A feslett nő aranykoronát hord, és elébe térdeltek. Halljátok szavam! Asszonyok és lányok több húst rágna le rólatok, mint a veszett kutyák. Azt hiszitek, örökre tiétek maradnak államok, győzelmek? Minden egyenlővé lesz a tengerparti homokkal. Akik ma pajzsukra emelnek, azok holnap már betemetnek a pajzsukkal. Bolondok vagytok, becsvágyók. Csatákba rohantok, aranyban és vértetben, kifosztjátok az országokat és felgyújtjátok a városokat. Nem látjátok, mindez hová vezet? – Feslett nők

élvezkednek a dicsőségekben, feslett nők ülnek aranyló sisakjaitokon, feslett nők születnek kardjaitokból a napon.”

A lordok nevetve fetrengtek a fűben, miközben ő habzó szájjal, rémisztő hangon kiabált, karjával lebegő mozdulatokat tett, mintha repülne.

A nagy Bacon visszatartotta a szolgálkat, akik már-már megölték volna a férfit. Walsingham sajnálta a fiatalembert, átfogta a vállát, és kesztyűjével igyekezett befogni a száját. De ő ellenkezett. A fák alatt már a zápor moraja hallatszott. Eszébe jutott a tenger, amit mindennél jobban szeretett. Ettől még jobban felindulva kiabált: „Ti vagytok a feslett nő koronája. Istenekről és istennőkről énekeltek, de az ő ékszerei vagytok. Hízelegtek és hazudoztok a királyoknak és a népeknek, de a hangotok is a feslett nő ékszere. Halljátok szavam! A vaddisznók és ökrök hangja nem oly utálatos nekem, mint a költőké. Ne nevezétek magatokat a Nap gyermekeinek, ti, ezüstbe-aranyba öltözött páncélos katonák. Nem vagytok bátor hősök. Mögöttetek örök dicsőségében a feslett nő nyargal, meztelenül...”

Ordítva rohant a vadrózsával benőtt falhoz, és máris kint termett a sötét utcákon, a nyüzsgő, vidám és részeg nép között.

Lement a vízpartra, a halászhokhoz, akik kivetették a hálót, de egész éjszaka egyetlen halat sem fogtak. A metsző szélben fagyoskodva vonszolták hálóikat nyomorúságos házaikhoz, miközben forró asszonyaikra gondoltak, akik odahaza várják őket. De amint meghallották, miként káromolja ő az Isten anyját és a nőket, körülvették és kegyetlenül megverték.

A szerzetes kínoktól vergődve menekült a vízparton, majd összeesett, és sutogta: „...Ó, éjszaka, ó, tenger, dicsőség annak, aki engem megszült, és férfit szült...”

A lord szolgálai találtak rá, és föl vitték a kertbe, egy szélvédett helyen lefektették a száraz levelekre, majd elmentek urukért, hogy odahívják.

Ő csak feküdt, és véres tekintetét az égre emelve, nyögve lélegzett, szája habzott. Akkor észrevette, hogy az égről ereszkedő fehér felhőkön mintha Isten anyja közelítene felé. Szemét elvakította a fény. Arc ragyogott rá, oly fényesen, mint a nap, a ruhája hófehéren tündöklött. Nyújtotta kezét a férfi felé, aki ekkor ijeszten mély, mégis kedves hangot hallott, s nevével szólítva őt, szólt:

„...Rongyosan éltem, Lodovico, én, az aranyban születtem, és istállóban feküdtem, én, aki selymek közt születtem, mert élveztem a férfites gyönyörét, amely a méznél édesebb. Elvesztettem az otthonomat, férjemet és szülőföldemet, mert mindennél édesebb volt nekem a tüzes szeretóm. Fiam, én a kék poharat fenéig akartam üríteni, ezért szültelek meg téged. Férjem elűzött, meztelenül korbácsolt a Rialtonál, a ha-

lászok meg eladtak Chioggiában. Bolyongtam kikötőről kikötőre, nem voltam sem éhes, sem szomjas, csak arra a férfira vágytam. Térj vissza hát az asszonyhoz, aki vágyik rád, és az ölelésében meghalod, amint a gyönyörtől félholtan feljajdul, mint ahogyan védőszented, Szent Teréz is, Krisztus csókjától. Menj az asszonyhoz, aki érted kiált! Nem a kenyértől lakik jól, és nem a víz csillapítja szomját, csakis a te férfitested.”

„Madonna, madonna!” – ordította a szerzetes.

„Minden, amit kimondasz, gondolsz, tanulsz a csillagokból, hiábavaló. Én nem a csillagoknak szültelek, és nem kardoknak, de nem is népeknek, sem dicsőségnek, sem győzelmeknek. Hanem hogy asszonynak legyél a gyönyör forrása...”

A szerzetes, felismervén anyjának velencei, színes ruházatát és alakját, a dühtől tehetetlenül roskadt össze. Arcát elborították a hulló levelek, és a nyirkos őszi csillagok azon az éjszakán úgy zuhantak le az égből, akár a zápor.

Lord Walsingham odarohant a szolgálkával, akik fáklyákat hoztak, letérdelt a fiatalember mellé, és vigasztalta. Kérlelte, jöjjön vissza, térdeljen a királynő elé, aki ügyis megbocsát neki. Gyümölcscsel és borral kínálta, hogy erőre kapjon, s megnyugtatta, segítségére lesz a szökésben.

A szerzetes felemelte a fejét, és nyugodtan szólt:

„Ne hozd ételt, mert nem eszem, és italt se hozd, mert nem iszom. Csak azt a gyűrűt hozd el, amit este a jobb kezemről lehúztatok, s megláttam a királynő kezén. Az a gyűrű az apámé: benne három gyémántkövel. Az első Konstantin koronáját, a második Bayard kardját, a harmadik Hannibál ruháját díszítette. Mindegyik alatt méreg volt, kedves, gyengéd méreg. Esküvel bírt rá apám, amikor még szeretett, és nem kételkedett, hogy az ő vére vagyok: ne mérgezzem meg magam, ha elvesztem az ő kincsét, s akkor se, ha rám tör a szerelem fájdalma, vagy az öregség, de akkor se, ha kard által ér szegény és gyalázat, hanem csak ha elrabolnak és szolgaságra kényszerítenek – akkor. Hozd el a gyűrűt. Semmi mást nem kérek, csakis a gyűrűmet.

Korábban úgy gondoltam, hogy az ifjúság, aztán a becsület, a szerelem, majd az igazság az, amit nem volnék képes túlélni, és mégis mindegyiket túléltem. Am azt, hogy szolga legyek – azt nem élem túl. Még ma éjszaka meg akarok halni, de nem itt, ahol az egerek futkosnak rajtam, hanem odakint, a sötétben, a tengeren...”

Lord Walsingham elsírta magát, és elment. A szolgálai kinevették a szerzetest, aki elsötétült, mint a sátn; aszottan feküdt a földön, térde fehérlett a sötétben. A kutyák körbeszaglászta, és nyaldosták a sebeit. A távolból, az erdőből, női kacarászás hallatszott.

A szél elhozta a kesernyés és végtelen tenger illatát, amely hirtelen megcsapta – ekkor felemelkedett és megindult, akár egy vámpír, a víz felé. A köd és a sötétség mindenhol beterítette a követeket és a fekete gályákat. És minden, ami mellett elhaladt, eltűnt, akár egy álom. Lépdelt a széles lépcsőkön, és boldogan belenevetett a halál szemébe.

Hirtelen egy fekete árnyék szaladt felé, mint valami szellem, árasztva a só, a faggyú és a tengeren, vitorlákon, kék égen át hasító szél szagát. A legócskább örömlány volt a kikötőben.

Ruhája cafatokban lógott, részegen és sóváran mormogott valamit. Haja lobogott, ormótlan melle a derekáig lógott.

Szaglolt, akár egy pincemélyi öreg hordó. Már ott tartott, hogy a részeg matrózoknak sem kellett, egyedül a négerek játszadoztak vele még szívesen. Éhezett, ami a mértéktelen gyönyörökhöz szokott testet rettentően megkínította. Hajkurásza naphosszat a halászokat, akik evezőlápáttal csapkodva úzték el, amíg össze nem esett valahol a fáradtságtól és az éhségtől.

Amint megpillantotta a fiatal embert, elébe rogyott, kéjsóváran csókoltatta és harapdálta a lábát. Ó elrúgta magát, ám a nő utánarohant, és már a kezét csókoltatta, begennyedt szemében anynyi év után felsejlettek a kék ég darabjai. A férfi ütésre emelte a kezét, de a kéz lehanyatlott. És fáradtan, ösztönszerűen megállt.

A nő sutogott:

„Maud vagyok, Maud, nem ismeresz meg? Engem mindenki ismer. Nem láttál még engem soha? Valaha kisfiúként jártak hozzám, akik most katonák, és a tenger nyeli el őket, de még emlékeznek rám, hogy szép voltam, és fiatal, most meg sorra halnak meg. Azt mondják, anyám görög nő volt, a neve Malea. Nem tudom, minden nagyon régen volt. Mondják, hogy már gyerekként odaadtam magam egy mézes süteményért. Egész nap itt heverek, vagy Newportban, olykor halat árulok, meg amit még akarsz. Miért nézel rám ilyen csúnyán?”

„Milyen szép is vagy te! Csak ne verj. Engem mindenki ver. Olyan ismerős vagy, láttalak a templomban...” Emlékekkel teli agya megborzadt; becézgette, majd a buja örömtől könnyekre fakadt.

Kinyújtotta felé a kezét, de megsimogatni nem merte. Fojtott hangon becézgette, majd akadozva mondta:

„Szép vagyok még. Ott tanyázok a hordók között, gyere csak velem, gyere! Ott van, ahol kikötte áll a Formidable... Tegnap érkezett Saint-Malóból. Gyere csak... nem kell fizetned... tegnap hívtak, megörültem, gondoltam, végre lesz már üzlet. A matrózok jól fizetnek, de ezek most levétköztettek, beleforgattak a kátrányba, és a partra dobtak. Ó, Istenem, mennyit mostam és mostam magam, amíg lejött rólam...”

Bement a só- és faggyúszagú hordók közé. A szerzetes csak állt, és nézte a zavaros, sötét vizet, majd leszeggett fejével utánament. A nőt előntötte valami örült öröm, letérdelt előtte, csókoltatta, és a gyönyörtől rekedten, eszelős hangon folyvást gügyögött:

„Ó... ó... mackóm... kiskutyám... cicám... édes kicsi disznóm... vőlegényem...” – és feljajdult a gyönyörtől. A szerzetes, mint aki megvadult, a karjába szorította. A nő felsikoltott, megharapta a torka alatt, a vércseppek feketén hullottak rá vissza. A bűzös test merő rongy volt, akár a kikötőbe vetett, szakadt vitorlavászon.

Így találtak rájuk a királynő szolgálai, akik már keresésére indultak, és püfölni kezdték mindkét testet. A matrózok hada, a csócselék, a halászok meg fiatal lányok csoportba verődve, kiáltozva futottak utánuk. Híre ment, hogy az öreg Maudot a hordók között egyszer majommal, később pedig egy szerzetessel találták meg.

Amint a királynő meghallotta, mi történt, elbocsátott mindenkit a termeiből, és megparancsolta, hozzák ide neki a fiatalembert. A szép ifjú kerubtestéből hullott a vér a földre. Feje erőtlenséggel lehanyatlott.

Ekkor a királynő a férfiszerlemléről kérdezte, de a szerzetes néma maradt.

Majd ismét sutogott, hosszan ecsetelte saját szépségét, újból felkínálkozott, és olyan titkokról mesélt, amit csak ő tud a szerelmi gyönyör fokozására. Körbejárta és szidta az egyházat, a népet és a háborúkat, kérdezvén: miért azt a nőt szerette, hiszen az még egy hullánál is rosszabb.

A szerzetes csak hallgatott.

A királynő gyengéden ajánlkozott, kérte, vallja be neki, hogy hatalmába kerítette az örület az örömlány fölött, majd keserű könnyekre fakadt, és egyre csak azt kérdezte, miért alázza így az udvart, ő, aki megvetette és megmérgezte saját anyját, odahagyta mesterét, bosszút állt apjáért, és eladta saját hadseregét, mindezt merő kevélységből. Miért épp ezt a hullabűzös nőt szerette?

A szerzetes nem válaszolt.

Ekkor dühében feljajdult. Egy szerezsen szolga berohant, megragadta a férfit, és hosszú tüket szúrt a körme alá. A szerzetes összeesett, de a szörnyű fájdalomtól ismét magához tért.

A királynő letérdelt mellé, fel emelte az ifjú fejét, csókoltatta, kedves és szomorú szavakkal kérlelvén.

A szerzetes fáradt homlokát megemelve, a fájdalomtól aléltan, tágra nyílt szemmel, alig hallhatóan megszólalt:

„Senkit nem szeretek... mindenkit gyűlölök... őt csak megsajnáltam...”

Fordította: Vujcsics Marietta

képzőművészet

NÁLUNK OTTHON, SZÉKELEN...

MONYOV GLÓRIA ALKOTÁSAIRÓL EGY NÉPRAJZOS SZEMÉVEL

Vázsonyi Csilla

A néprajzi kutatásnak, főleg a tudományág kezdeti szakaszában, ha úgy tetszik, hős-korában, igen jelentős hajtómotorja volt a művészet. Sokszor a művészek, írók, költők, képző- és iparművészek voltak azok, akik felfedezték az értéket az egyszerű falusi nép valójában korántsem egyszerű művészetében, és módszeresen gyűjteni, feldolgozni kezdték a népművészeti kincseket. Gondoljunk csak a Zomborból származó Juhász Árpádra, aki előszeretettel festette a pompás viseletű matyókat, és akinek nem kis része volt a Malonyai Dezső szerkesztésében megjelent ötkötetes *A magyar nép művészete* létrehozásában, amely máig pótolhatatlan forráskiadványnak tekinthető. A népművészet és az iparművészet igen szerencsés találkozása tette naggyá a torontáli szőnyeget is: a bánati asszonyok generációról generációra továbbadott szövő tudására alapozva kiváló művészek tervei alapján olyan alkotások készültek, amelyek szecessziós iparművészetünk meghatározó darabjaivá váltak. Szintén egy, a helyi értékek iránt fogékony értelmiséginek a szervezői tevékenységére volt szükség a kalotaszegi varrottas újbóli felvirágoztatásához Gyarmathy Zsigáné

személyében vagy a Hertelendyfalvát megalapító bukovinai székelyek varrottasa esetében Tomka Viktória tiszteletes asszony személyében.

E hős-kor után a néprajztudomány továbblépett, már nem csak a díszes, az ünnepi után kutatott, ennél sokkal mélyebbre ásott a paraszti réteg, majd később a modern társadalmunkat alkotó közösségek életmódjában. A tárgyalkotó népművészet revitalizálására törekvő mozgalmak pedig időről időre, különböző intenzitással, de továbbra is vissza-visszatérnek, divatba jönnek. E törekvések sorában üdvözölhetjük most egy fiatal székelykevei szobrászlány, Monyov Glória egyszemélyes küldetését, amellyel az akadémikus művészetet és a népművészetet szeretné közelebb hozni egymáshoz saját művészetén belül.

Glóriával néhány évvel ezelőtt Zentán, a Művészet és műemlékvédelem elnevezésű művésztelepen ismerkedtem meg, ahol szervezőként voltam jelen. A művésztelepnek kötött témája van, a helyszínnél szolgáló Zenta épített és kulturális örökségéhez kapcsolódó alkotásokat hoznak létre a részt vevő művészhallgatók, akiket néha épp a városi múzeumban való látogatás,

Piros szegfű

illetve az ott látható néprajzi kiállítás ihlet meg. Glória akkor egy szöttesterű alkotáson kezdett dolgozni, piros csíkritmust idéző mintázattal, egy régi fogasból rögtönözve „szövőkeretet”, a diplomakiállítására készített alkotásával pedig még inkább elmerült a népművészet és szülőfaluja, Székelykeve világában. Beszélgetésünk alkalmával egy olyan művész bontakozott ki előttem, aki sokféle szempont-

ból közelíti meg tárgyát, aki egyaránt értékeli a hagyományos technikákat és a népművészetben alkalmazott szimbólumok kommunikációs értékét, és aki a tárgyak egymás mellé helyezésével izgalmas új dimenziókat nyit meg, és ezzel közvetíti saját gondolatait művészetről, hagyományról.

– Nálunk a családban senki nem foglalkozott tudatosan a hagyományörzéssel. Amikor benőtt a fejem lágya, ak-

kor vettem észre, hogy a saját hagyományunk nem egy eldobni való dolog. A tanulmányaim alatt sokféle technikát kipróbáltam, hogy megtaláljam, mivel szeretnék foglalkozni. A professzorainak úgy készítették fel minket, hogy bármilyen ötletünk legyen, azt meg is tudjuk valósítani saját magunk. Talán negyedik évre jöttem rá, hogy ami engem érdekel, annak köze van a hagyományhoz: a fa, a vászon, a cérna ott találkoznak.

– A diplomakiállításom elkészítéséhez egy erdélyi tanulmányút után szerettem volna hozzákezdeni. Fel is vettem a kapcsolatot ottani mesterekkel, hogy mutassák meg, hogyan kell kopjafát fogni, kosarat fogni, bútort festeni és így tovább, de aztán jött a járvány, és a határok lezárultak. Ekkor Vajdaságban kerestem olyan mestereket, akiktől érdemes tanulni. A székely varrottas készítését a keresztanyámtól terveztem megtanulni. Erre az augusztusi templombúcsú idején lett volna alkalmam, mivel a keresztanyám is, mint minden külföldre elszármazott székelykevei, ilyenkor szokott hazalátogatni. Persze a vírus miatt ez is megghiúsult, de szerencsére találtam másik tanítómestert.

Magam is hímző lévén csak bámultam a 7,5 méteres, 125 centiméter széles székely varrottast, amelyet Glória így kezdésként bevállalt. Sok esetben hangoztatjuk, hogy a méret, a mennyiség nem számít, ebben az esetben viszont az alkotás igenis a pusztá méretével kívánja átadni a népművészet nagyságát, ezzel igyekszik piedesztálra emelni azt. A hatalmas alkotáson 9 hónap alatt napi 7 órát dolgozott!

Piros szegfű - részlet

Individuum

A függesztve elhelyezett, lágy redőkben leereszkedő varrottas valóban a kiállítás uralkodó eleme.

A másik leglátványosabb tárgycsoportot a kopjafák alkotják – gondolhatnánk, hogy technikailag ez igen nagy váltás, egy felkészült szobrásznak azonban a fafaragás nem jelenthet gondot. A kopjafákon látható díszítményeket úgy válogatta Glória, hogy azok minél inkább a hagyományos szimbólumrendszerhez igazodjanak. Bár gondolt a kopjafák analízis-szintézis jellegű feldolgozására is, végül úgy érezte, ha csak bizonyos elemeket emelne ki, nem tudná átadni azt, amit szeretne. Gyakran magam is hasonló eredményre jutok egy-egy eredeti népművészeti alkotás láttán: annyira elvarázsol az eredeti kompozíció, az eredeti színhasználat, a funkció és a díszítmény teljes harmóniája, vagy a kivitelezés mivessége, hogy szinte elképzelhetetlennek tűnik, hogy lehet ebből bármi jobbat alkotni, hiszen a régi mesterek már elérték a felülmúlhatatlan, olykor tökéletlenségében is tökéletes összhangot. De akkor mégis mi dolga lehet a mai alkotónak a hagyományos művészeti formákkal? Monyov Glória munkája számomra egy meggyőző választ jelent erre a kérdésre, mivel ő az installáció eszközeivel visz új, egyedi jelentésrögeket a tárgyakba.

– *Nálunk otthon, Székelen, ha keresztülnézünk az ablakon, egyik irányban a temetőt, a másik irányban a kanálist találod.*

És valóban, a kiállítási tárgyakat egy fal választja ketté a beleépített, régi szekrényajtóból készült ablakkerettel, amely pontosan a kopjafák csoportjára irányítja a néző tekintetét. A fejfák a gyász témáját emelik be a kiállításba: gyász a fogyatkozó közösségért, gyász az elvesztegetett, talán örökre elfeledett értéke-

Dunya

kért. Ugyanakkor az élet megy tovább: néhány régi teknőre vízfodrozás van vetítve, miközben az elhaladó birkanyáj zajai hallhatóak. Egyik oldalt tehát az elmúlás patetikus komorsága, a másikon pedig melegséget árasztó, otthonos hangulat. Monyov Glória számára ez mind a szülőfalujához tartozik.

Az installációban számos eredeti, székeleykevei néprajzi tárgy is megtalálható – természetesen egy kis csavarral ellátva, mint például az a tőkgyalu, amely egy hegedűnyakkal lett egyesítve, bemutatandó az emlékezés és az emlékek interpretációjának nagyon is lehetséges hibáit. Egy nagy méretű fonott ter-

ménytároló kosárhoz szintén igen érdekes, dizájnszempon-tú magyarázatot fűz Glória:

– *Ez egy konvex-konkáv forma, attól függ, hogy fordítod, lehet vele játszani mint képzőművészeti elemmel. Találtam egy másik kosarat is, egy lapos füles kosarat, de azt kihagytam a kiállításból: abból nem lehet alkotni, az már elvégezte a vizuális munkáját, átadta az egyetlen üzenetét – hogy ő egy kosár.*

Mindezeket hallva, valószínűleg soha többé nem fogok már ugyanúgy tekinteni a kosarakra, és remélem, hogy sokan mások is így lesznek még a tárgyalkotó népművészettel, miután látták Monyov Glória alkotásait.

Individuum

Az újvidéki Bogdan Šuput Formatervezői Középiskolában szerezte meg első képzőművészeti tapasztalatait. Alapfokú akadémiai tanulmányait az újvidéki Művészeti Akadémia szobrászati tanszékén végezte el 2019-ben Slavko Živanović professzor mentorálásával. Abban az évben kezdte mesterfokú tanulmányait Ranko Dragić docens mentorálásával. Több mint huszonöt csoportos kiállításon vett részt, főként Újvidéken, Szabadkán és Zentán. 2021-től a SULUV tagja. 2018-ban elnyerte a legjobb életnagyságú aktért járó díjat (az újvidéki Művészeti Akadémia elismerése). 2017-ben szekcióelső a 17. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencián; továbbá előadott a XXXIII. Országos Művészeti Diákköri konferencián. Néhány műhelymunka résztvevője, köztük a szlovákiai vasöntő műhelyben, Besztercebányán (2018) és Eszéken, az I. Nemzetközi Képzőművészeti Kerámiatáborban (2019).

Kiállítások

2021

Új tagok kiállítása, SULUV, Újvidék

2020

Határtalan képzőművészet, Kortárs Galéria, Szabadka; Városi Múzeum, Zenta

2019

Interracotta, 13. Studentski seminar skulpture u terakoti, Atelje 61, Újvidék • Az újvidéki Művészeti Akadémia hallgatóinak kiállítása, Kulturni Centar Zrenjanina, Nagybecskerek • Projekat 61 - Korszerű szőnyeg/installáció, Atelje 61, Újvidék • Átfontódások, Egység, Újvidék • I. Nemzetközi Képzőművészeti Kerámiatábor kiállítása Eszéken, Waldinger Galéria, Eszék • VI. Kisképek Nemzetközi Kiállítása, Dobó Tihamér Képtár, Magyarkanizsa • Iron Casting Workshop IV. 2018, Művészeti Akadémia, Besztercebánya

2018

Kiállni sosem ART, Népkör Magyar Művelődési Központ, Oláh Sándor Körgaléria, Szabadka • 17. VMTDK - Szív, a Rektorátus Galériája, Újvidék • Vajdasági magyar festészet 2018, Népkör Magyar Művelődési Központ, Szabadka • Művészet és műemlékvédelem, Városi Múzeum, Zenta

2017

16. VMTDK - Tenger, a Rektorátus Galériája, Újvidék • XXXIII OTDK, M21 Galéria, Pécs • Házi gyakorlatok, Artget, Belgrád • InAPROPRIJACIJA, Šok zadruha, Újvidék

2016

15. VMTDK - Háló, a Rektorátus Galériája, Újvidék • The '90's, Šok Zadruha, Újvidék

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Bence Lajos** (1956) író, publicista (Lendva)
- Blazsanyik Zsaklina** (2002), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem drámapedagógia szakos hallgatója (Verbász)
- Crnjanski, Miloš** (1893–1977) író (Csongrád–London–Belgrád)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Mák Ferenc** (1956) irodalomtörténész, kritikus (Óbecse–Budapest)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Nenin, Milivoj** (1956) irodalomtörténész, egyetemi tanár (Újvidék)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Szabó Zsombor** (1946) építészmérnök (Szabadka)
- Szemerédi Fanny** (2004), a Zentai Gimnázium tanulója (Csóka)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Vázsonyi Csilla** (1990) kulturális antropológus (Zenta)
- Vujicsics Marietta** (1946) műfordító, szerkesztő, diplomata (Budapest)
- Zalán Tibor** (1954) író (Budapest)

Lapszámunkat **Monyov Glória** alkotásaival illusztráltuk.

EGY NOVELLA TÖRTÉNETE

Milivoj Nenin

A száraz bibliográfiai adatok elárulják, hogy Miloš Crnjanski *Legenda* című novellája először a zágrábi Savremenik (Kortárs) folyóiratban jelent meg (1919. XIV. 9. 414–422.), eredetileg *Legenda a férfiről* címmel (*Legenda o muškome*); majd Crnjanski *Történetek a férfiről* (*Priče o muškome*) című kötetében látott napvilágot nyomtatásban 1920-ban, Svetislav B. Cvijanović kiadásában Belgrádban – immár *Legenda* címen.

Ehhez nincs mit hozzátenni, s ebből elvenni sem. Ám ez nem akadályoz meg minket abban, hogy kicsit bepilantsunk a száraz adatok mögé. Nevezetesen, Crnjanski a *Legendát* először a Književni Jug (Irodalmi Dél) című folyóiratnak ajánlotta fel.¹

Ivo Andrićnak, az Irodalmi Dél egyik szerkesztőjének 1918. december 29-én kelt levelében írja Crnjanski: „Amennyiben a *Legendát* közölni kívánja, belátása szerint bánjon az idézetekkel, valamint kérem, hogy a szerzetes tirádái előtt, minden helyen, ahol azt írom, hogy ordít és kiabál, javítsa át szóttagokra, mert később jutott eszembe, hogy ő dühösen suttogott, de nem kiabált.” (Crnjanski mintha maga is résztvevője lett volna az Erzsébet-kori londoni jelenetnek...)

Következő levelében is, amely 1919. február 5-én kelt, Crnjanski ezt írja Andrićnak: „Ott van a *Legenda* – kérem, azonnal küldje vissza –, mert rendbe akarom hozni.” Ugyane levelében Crnjanski azt kéri, hogy az *Új magyarok* című írásába kerüljön be az adat, miszerint Ady Endre ugyan ezen évben, 1919-ben meghalt. (Megérdemel Ady egy teljes szöveget, mondja Crnjanski, de hozzát teszi: nincs ideje.) Az *Új magyarok* című írása megjelent az Irodalmi Dél folyóiratban (1919. február 15., III. köt. 4. sz. 160–169.), ám az Ady Endre haláláról szóló kiegészítés nélkül. („Ő ma egy fáradt és beteg ember” – Crnjanski szövege szerint, azaz még él.)²

Miért is szerepel itt most Ady a *Legendához* fűzött jelen szövegben? Csak mint illusztráció, példa, hogyan is működött akkor a posta.³ Crnjanski feb-

ruár 5-én kelt levele nem érkezett meg időben a szerkesztőséghez!

A levelek útja a közvetítők, ismerősök, utasok által biztonságosabb volt... Egy ilyen levelet küldött Crnjanski két nappal előbb, 1919. február 3-án Branko Mašić, az Irodalmi Dél tulajdonosa és felelős szerkesztője részére. Abban a levélben is érinti a *Legendát*. Crnjanski kérése Mašićhoz így szól: „Kérem, hogy Andrić úr küldje vissza nekem a *Legendát*, mert átdolgoznom.” (Ez a levél Ivo Andrić hagyatékában megőrződött, tehát Mašić átadta azt Andrićnak.)

Ezen időszakban Crnjanski és az Irodalmi Dél kapcsolata felhőtlen: Crnjanski a folyóirat egyik legszorgalmasabb munkatársa, szövegei rendre megjelennek, és mindig van olyan kézirat is, amely még kiadásra vár!

Crnjanski 1919. július 1-jétől a folyóirat szerkesztője lett.

Az idill 1919 szeptemberéig tartott. Akkor ugyanis Branko Mašić egyik írásában, amely Momčilo Miloševićről szól, néhány kellemetlen mondat is szerepel Crnjanskiról. Az ifjú irodalmi nemzedékkel szemben Mašić kiemeli Miloš Crnjanskot, Borivoje Jevtićet, valamint Momčilo Miloševićet. „Miloš Crnjanski mindenképpen a legszorgalmasabb és legtehetségesebb közöttük, de túllontul tapasztalatlan ahhoz, hogy a jelenlegi lehangelő körülmények rossz hatását képes legyen elkerülni.

Az utóbbi időben különösen hirtelenkedő, befolyásolható és mértéktelenül hanyag lett, valamint olyan manírokat vesz fel, amelyek Laza Kostić frivol prózájához hasonlatosak.”⁴

Végül a szeptember hónap jelentette az Irodalmi Dél megszűnését. (Az a hatos szám, amely 1919 decemberében megjelent, már csak a lámpaoltás a mindenki által elhagyott helyiségben.) Ivo Andrić 1919. szeptember végén odahagyta Zágrábot, és átment Belgrádba. (Minden anyag, ami az Irodalmi Dél szerkesztőségében maradt, ebben a több számot tartalmazó kötetben jelent meg. Így Miloš Crnjanski még hátramaradt kézírata: *A nagy nap* (*Veliki*

dan) című próza, valamint *Az ifjúságnak* (*Omladini*) című vers. Valószínűleg ebben a környezetben találta volna magát a *Legenda* is. Ám, amint említettük, ez a kézirat *Legenda a férfiről* címen a Kortárs folyóiratban jelent meg.

Gorana Raičević *Agón és melankólia* – *Miloš Crnjanski élete és munkássága* (*Agon i melanholija – Život i delo Miloša Crnjanskog*) címen nemrég napvilágot látott jelentős könyvében végigkísérhető a *Legenda* másik genezise. Nevezetesen, Miloš Crnjanski olvasmányélményei (Baudelaire olvasása) vezetnek el azokhoz az asszonyokhoz, akiket az irodalom gyakran marginalizál...

A fiatal és szép szerzetes menekül a testi szerelemtől, visszautasítja a gyönyörű és fiatal angol királynőt (aki felkínálkozik neki), viszont az öreg és csúf szajhával hál – merő száanalomból! Gorana Raičević szerint Crnjanski ilyen módon őrizte meg hőseinek krisztusi alakját... Azt állítja továbbá, hogy a *Legenda* nélkül nem lenne érthető Pavel Isaković alakja sem az *Örökös vándorlás* II. kötetében... A szerző ezen állításait Crnjanski szavaival erősíti meg: „Az, ami mondani akartam, ebben áll. A *Legendában* a száanalom a fontos. Az a fiatal ember ott, mint minden férfi, aki sikeres a nőknél, megsajnálja azt a csúf teremtetést.” (Noha sokkal érdekesebbek Crnjanski mondatai Marko Ristićhez írt leveléből, abból a korszakból, amikor az *Utak* (*Putevi*) című avantgárd folyóiratot szerkesztették: „Senki, aki bármilyen mellékes ambíciókkal lép házasságra a sajnálaton és a tiszta szerelmen kívül, nem lehet az *Utak* munkatársa. Elvárom, legyen ez kiírva az első oldalon.”)

Gorana Raičević végigkísérte a *Történetek a férfiről* című kötet recepcióját is. Elmondja, hogy a korabeli kritikusok nem viseltettek jóindulattal Crnjanski iránt. (Mi több, valaki azt javasolta, miszerint „jobb bevárni valami értelmesbet, tisztábbat, majd úgy értékelni Crnjanski ez irányú munkásságát.”) Kivételt jelent Milan Bogdanović, aki az *Apoteózis* (*Apoteoza*) mellett kiemeli a *Legendát* – amelyről azt állítja, hogy

„apróbb egyenetlenségektől eltekintve a kötetnek ez az egyik legjobb és legerőteljesebb darabja.”⁵

A Crnjanski nyelvén olvasó közönség a *Legendára* majdnem egy teljes évig várt. A magyar olvasók immár száz év-nél többet is vártak rá.

Ám az olvasóknak még adósak vagyunk azzal a néhány mondattal, amelyeket Crnjanski legelőször óhajtott kijavítani:

„A szerzetes csak állt a királynő ágya mellett, haragja fellángolt. Arca, mint a kigyuló gyertya, de a függönyök meglebbentek dühödt suttogásától...”

Vujicsics Marietta fordítása

¹ Az Irodalmi Dél (Književni Jug) Zágrábban jelent meg 1918 elejétől 1919 végéig. Főszerkesztője Niko Bartulović, tulajdonosa és felelős szerkesztője Branko Mašić volt. A szerkesztőség tagjai között Ivo Andrić és Vladimir Čorović foglalt helyet. A második kötet megjelenésétől csatlakozott hozzájuk a szlovén Anton Novačan, majd a negyedik kötetből Vladimir Čorović helyett a szerkesztőség tagja lett Miloš Crnjanski.

² Crnjanski mégis szentelt időt Ady Endrének. A folyóirat 7. számában, 1919. április 1-jén a 331–333. oldalon jelent meg Adyról írt nekrológja.

³ Mellesleg, az új állam postája szó szerint elnyelte a *Književni Jug Kalendárium* 10.000 példányát.

⁴ 1919. szeptember 1-jén, a negyedik kötet 4–5. kettős számában, *Egy könyv alkalmából* (*Povodom jedne knjige*) a 199–202. oldalon Branko Mašić ír Crnjanskiról. Kényelmes történelmi perspektívából szemlélve úgy tűnik, mintha Branko Mašić rossz vért hozott volna be a szerkesztőségbe. Természetesen nem ez volt az első csapás, amelyet a saját szerkesztőségére mért!

⁵ Az idézetek Gorana Raičević *Agón és melankólia* – *Miloš Crnjanski élete és munkássága* (*Agon i melanholija, Život i delo Miloša Crnjanskog*, Novi Sad, 2021) című munkájából valók. Ismét betekintve a szerző könyvébe, ezt az idézetet találjuk Crnjanskítól: „Az én erotizmusomban benne van az a szerelem a nő iránt, ami nemcsak erotikus, hanem gyötrelmes is.”

Cefre - részlet

PETŐFI KÖLTŐI ÖRÖKSÉGE

Reisinger János

Szabadság, szerelem

*Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.*

(Pest, 1847. január 1.)

Ahogy Illyés Gyula írja, „háromszoros ünnepen” lepte meg magát Petőfi ezzel a hatsoros versével. 1847. január elsején, az akkori idők törvényei szerint 24 évesen lett nagykorú; születésnapja volt; s egyben újév. Az előző év szeptemberében talált rá élete párjára, akivel kapcsolatban kétségei sem voltak, hogy jövőre felesége lesz, s hatalmas költeménnyel adózott mindjárt annak a felismerésének, hogy minden addigi szerelme „költői ábránd volt csak, mit érzett”. Megújuló szerelmi költészete ekkor már túl van többtucatnyi költeményen, és olyan csúcspontokat ismer, mint a *Reszket a bokor, mert...* Ha küzdelmes hónapok állnak is előtte az eljegyzésig és a megismerkedésük egy éves évfordulójára helyezett esküvőig, addigi hányt-vetett, valóban „vándorlegény” (más verse szavával: „vándormadár”) élete befejezése felé közelít, újabb, napvilágosabb mezők felé tárulkozva ki. Az életsors egyik – egyéni – szála tehát kibogozódott, kisimult, ámde nem úgy, hogy a másikat, a közösségbelit félreverte volna, hanem éppen ellenkezőleg, sikerült egy marokba ragadnia mind a kettőt, legalábbis a gondolat, az elhatározás, a jövőt előlegező tudatosság szintjén. Márpedig, mint az eddigiekben is bőven láthattuk, Petőfinél minden ezen a síkon dől el, mint egy igazi gondolkodó ember és gondolati költő esetében.

E vers, amelyről most szólunk, ha mégoly rövid is, hallatlan erővel és súlyllyal ad nyomatékot jövőre életprogramjának. Nagy és méltán híres vers ez a rövidke költemény, amely prognózist kínál az új esztendőre: az egész Petőfi-líra lüktet benne. Hatalmas szívűtés, még akkor is, ha nem feledtet és nem tesz fölöslegessé mellette másokat. Könnyen megjegyezhető, megtanulható, de felidézése, újraismétlése, mások előtti elmondása nyomán újabb és újabb gondolatokat kavarr föl, összefüggésekre irányítja rá a figyelmet. Nem véletlenül beszéltünk mások előtti elmondásáról, mert költőnket magunk és mások elé aligha állíthatjuk hatványozottabban e rövid megszólalásával. E kis vers valójában óriás: nem csoda, hogy Kínában emlékműre vésték, és egy parkban a járókelők elé közszemlére tették.

A magam emlékeiből, aki ugyan Kínában nem jártam, de egy 2017-es zenei táboron az ott jelen levő kínai zenésszel leírtam e verset kínaiul, a következő esetet idézhetném. Legnagyobb meglepetésemre ugyanis nem hat-, hanem mindössze kétsoros írásjeleket kaptam, az viszont igaz, hogy elég hosszú sorokban. Rögtön visszafordítást kértem a fiatal embertől. Ez valahogy így hangzott: „Két fontos dolog van az életben: a szabadság és a szerelem. De az előbbi nagyobb.”

Mit mondjak, kicsit prózai vagy inkább visszaprózaisított változat állt előttem, de eszmeileg, ha kissé egysíkúan is, pontosan adta vissza a vers igazságát.

A magyar eredeti azonban még többet kínál a kínai fordításnál. Személye-

sebb és többet sejtetőbb, több gondolatot provokáló. Mivel versek esetében jó, ha mindig az eredetivel foglalkozunk, induljunk hát neki az e kis költeményben rejlő hatalmas összefüggések kibontásának, próbáljuk megnyílni hagyni a bimbót, hogy a virág minden színe és illata elibénk kerüljön.

„Kell nekem” – mondja a szabadságról és a szerelemről. Ismét keresetlen Petőfi-verskezdés, az „ide nekem az orosz-lánt is” shakespeare-i megragadásával. E két elemi szükségletre születése óta vágyakozik minden ember. Igaz megjelenésére és fokozatos beteljesedésére egyaránt. Petőfi azt mondja: az óhajból most végre már kézzelfogható valóság körvonalazódik előttem, olyannyira biztosra veszem, hogy már rendelkezem is felőle, a közelebbi jövő után még a távolabbi jövőt tekintve is. Megvannak, illetve meglesznek, s ez olyannyira biztos, hogy már mint a valóságba élem bele magamat kettejük segítségével. A kezdet kezdetén viszont eldöntöttem, hogy milyen sorrendben állítsam őket, melyik jár előtte a másiknak, amit nekem is tekintetbe kell vennem, nehogy útközben valamiképp eltévedjek.

A kezdő gondolat után viharos gyorsasággal következik – szinte még meg sincs, máris mindkettőt feláldozza – a folytatás, amelyben az 1846-os év jellegzetes Petőfi-verseinek felsorakozását látjuk: *Sors, nyiss nekem tért...*, *Véres napokról álmodom...*, *Egy gondolat bánt engemet...*, és e hatalmas megnyilatkozások mellett persze a Himalája-láncolat alacsonyabb hegyei vagy dombjai.

De miért ilyen gyors a még alig meglévő feláldozása? Romantikus fokozás vagy túlfokozás? Eksztatikus kijelentés a lelkesültség bizonyos hőfokát túlhaladva?

A vers most következő két kijelentése a valóságban drámai tömörségű üzenet. Ha valakinek a szabadságról és a szerelemről netán az önzés jutna eszébe, mintegy gyökerestül való kiforgatása az önzésnek az önzetlenség irányába. Lásuk csak sorjában, miről is van itt szó.

Először is meglepetésként hat, hogy magát az életet fel lehet, sőt fel is kell áldozni a szerelemért. De mit jelent ez a valóságban?

Mindenesetre azt, hogy szeretet, szerelem nélkül nem élet az élet. Olyannyira hozzátartozik ez az élethez, hogy maga az élet nem él meg nélküle. Ha az élet virág, a gyökér a szeretet. Az élet alapja a szeretet. Nem véletlenül jelképezi egyik későbbi versében a szeretetet egy tövestül kitépelt szép virággal, amelyet az út porába löknek, és átmegegy rajta a királyi fogat. Amikor „szeretett királyt” emlegetnek, valójában a szeretet megtapasztalásáról van szó – leplezi le majd a következő évben Petőfi a királyok hatalmát a mai korban tartósító szómágiát (*A királyokhoz*, Pest, 1848. március 27–30.). Sokféleképpen megfogalmazhatjuk ezt a valóban megrendítő igazságot, például azzal, hogy az élet valamennyi kincse nem ér fel az igazi szeretettel, vagy azzal, amit Antigoné mond Kreónnak: „Szeretetre születtem, nem gyűlöletre”. Dávid király, aki a legnagyobbak közül való ókori költő volt, azt írja 63. zsoltárában, hogy „kegyelmed több az életnél”. Az egyik leghíresebb görög bölcs, Plátón is azt vallotta, hogy „nem az élet a legnagyobb érték, hanem a jó élet”. A köz-

Kapcsolatok – részlet

beszédben mi általában az életet tartjuk legfőbb értéknek, hiszen ha nincs, semmi más nem tud kibontakozni belőle. Van azonban olyan költői hagyomány, amely megfordítja a dolgot, és az élet végső gyökerei felé kutat, s ha ezeket nem találja, akkor szemei előtt maga az élet válik semmissé. Az igaz, a jó, a nekünk és minden teremtménynek öröme szolgáló élet egyedül a szeretetteljes élet. A magyar nyelvben a középkor vége óta ráadásul a szeretet és a szerelem felcserélhető két szó, a maig legszebb Károlyi-bibliafordítás az istenszeretetről mint valóságos szerelemről beszél, de még az emberekkel kapcsolatos zsol-tárvers is így áll a mi fordításunkban: „Szerelmesének álmában ád eleget”. Igaz ugyan, hogy a *Bibliában* szereplő *Énekek éneke* – Sír Hassirim: a legszebb ének – ugyan nem allegorikus, vagyis a valóságban egy férfi és egy nő, Salamon és Szulamit történetének lelkesült kifejezése, ennek ellenére allegorizálható, vagyis a szeretet törvényszerűségei ugyanúgy kiolvashatók belőle, ahogy erre egyébként Pál apostol is rámutat az *Efézusi levél* 5. fejezetében.

Ha tehát az élet mit sem ér szeretet, szerelem nélkül, akkor igaz Petőfi versének első merész állítása: „Szerelmemért föláldozom az életet”. Nem mellékes, hogy nem azt mondja, hogy a szerelmért föláldozom életemet, hanem egészen pontosan azt, hogy szerelmemért föláldozom az életet. Ha valaki igazán szeret, azért már odaadhatja élete minden más javát, vagy éppen le is mondhat rólok.

Ezután következik azonban az első hallásra és olvasásra talán még hihetlenebb második állítás. Az, hogy a szeretet, a szerelem is tulajdonképpen származék. Ha gyökérzetét vizsgáljuk, nem tudjuk nem fölfedezni a fő gyökereket. Vagyis nem létezhet szeretet és szerelem az ezt nekünk ajándékozó Teremtő szabad elhatározása nélkül, amellyel egyszer eldöntötte, hogy megosztja teremtményeivel a maga életteljességét. Létrehozni más, hozzá hasonló értelmes lényeket – ez egy szabad elhatározás következménye volt. Hogy most bibliai messzeségekbe ne menjünk vissza, ne idézzük például a 8. zsoltár dávidi hitvallását, költészetünkben József Attila halhatatlan négyesorosát elevenítjük fel 1932–33 fordulójáról Petőfi hatsorosának megvilágítására:

*Valamikor volt a tett
abból lett a gyűlölet
ebből pedig szeretet,
s a világnak vége lett.*

A későbbi költő tömör, mégis kikerekített létösszegzéséig Petőfi nem jut el, nem is akar eljutni, hiszen csak a maga felnőttkorúságát ünnepli, és látja el jó tanáccsal, biztos buzdítással magát a következő évekre. Bármit hoz is e szerelem végső kiteljesedése, bármit követel is majd a házasság és a családalapítás, „szabadságért föláldozom szerelmemet”.

Jól figyeljük meg, nem magát a szerelmet áldozza fel, hiszen az életnél is többnek tartotta előző kijelentésében. A szerelem és a szabadság érvényesülésének kényes egyensúlyáról van itt szó, amelyet házasságának mindjárt a második évében meg fog ismerni, sőt bizonyos tekintetben már e problémát a *Válasz hitvesem levelére* című hatalmas versében meg is előlegezi, tehát azelőtt, hogy a házaseslet napjai elközelítettek volna. Kényes egyensúly ez, hatalmas erőfeszítéseket kellett tennie, hogy megőrizze, hiszen a honvédségbe való sorozás vagy a születendő gyermek elől a haza gondjaiba való belerohanás éppúgy veszélyeztette. A tejtestvérként egymás mellett álló szabadság és szerelem érvényesülése követeli az embertől a legnagyobb erőfeszítéseket. Ha a végsőig feszítjük a húrt, ki kell mondanunk, a szerelem sem nagyobb a szabadságnál, minthogy a szerelem is csupán akkor szerelem, ha szabadság hozza létre. Viszont a szabadság sem teljes annak szeretetteljes beteljesülése híján. Nem lehet parancsra szeretni, még akkor sem, ha a szabadságban megszülető szerelem egy idő után a parancsolat erejével hat. Mindez megérteti velünk, hogy ha egyszer valakit önként, szabadon és nemcsak érzellemmel, hanem értelmünk teljes latba vetésével megszerettünk, ahhoz hűségeseknek kell lennünk, mert a világrend ugyanolyan követelménye ez is. „Szabadság, te szülj nekem rendet...” – idézhetnénk újra az előbbi költőtudót, immár a *Levegőt!* című meghatározó művéből.

Petőfi hatsoros költeménye valójában a legvégső kérdések legmélyéig hat el, de nem filozofikus töprengéssel, hanem a mindennapokban jelentkező egyéni döntések szükségzerű szintjén. E kis vers szinte megelőlegezi, sőt bizonyos értelemben felül is haladja a 20. századi német és olasz redukcionista költészetet. Az első világháború után kibontakozó, nagyon fajsúlyos műveket létrehozó líra Ungarettitől Bennig a költészetnek azt a hivatását ismerte fel, hogy rövid szóval, de ténylegesen legyen vezető erő az egyre kuszáltabbá váló modern világban.

Talán nem úgy, mint Petőfi korában a romantikus vátesz vagy próféta, de egyféleképpen mégis úgy, hogy az emberek számára rövid, de biztos hangot, eligazítást hallasson.

A szabadság, sőt 1846 decemberétől a világszabadság Petőfi legfőbb jelszavává vált. Nem csupán ideologikus, hanem minden oldalról átértett jelszóvá. Költészetünkben Petőfi világítja meg a szabadságot a legsokoldalúbban, a gyermeki kötetlenség megélésétől az ifjú keresés korlát nélkülségén át a felnőttkori függetlenségig és a testi-lelki élet önálló biztosságáig. Ugyanakkor számos fénytörésben máig ható világossággal értelmezte szabadság és szerelem, szabadság és igazság, szabadság és törvény, szabadság és hűség, szabadság és boldogság hatalmas kapcsolódásait. Néhány héttel e rövid költemény után a farkasok dalát emelte föl a kutyákéval szemben híres ikerkölteményében, amelyekben a szabadságot nagyobb értéknek állítja a biztonságnál. A szabadságot tartotta a legnagyobb igazságnak, az új kor istenének, vallása legközpontibb kultuszának. Olyan időszakban élt, amikor a hosszú középkori elnyomás után minden, ami a szabadság jegyében fogant, ígéretesnek, sőt probléma nélkülinek is látszhatott. A szabadság erózióját létrehívó következő több mint másfél évszázad még nem pereg-

hetett le Petőfi szemei előtt, és főképp nem a maga sok mélységet megmutató katasztrófáiban. A mai emberiség civilizáltabb része Észak-Amerikában és Nyugat-Európában 2015 után egyértelműen állást foglalni látszik a szabadság és biztonság kérdésében az utóbbi javára. Inkább fel kell adnunk a szabadságba vetett hitünket, mert az életünket, pontosabban szólva az eddig elért magas életszínvonalunkat veszélyezteti. A szabadság kockázatát nem szeretnénk vállalni, mert nyugalmasabbnak és főleg kényelmesebbnek gondoljuk a biztonság biztosságát. A szabadságból így fordítható át láthatatlan Ellenségünk az önkényuralom felé világhajónk kormányrúdját. A szabadság vagy zsarnokság kérdésére Petőfi még felháborodottan utasította el az utóbbi, korunkban azonban szinte alulról jövő óhaj valami biztos vezető, legyen bár politikai vagy vallási diktátor igénylése. Amikor a gondolkodás helyébe felejtés és főleg felejtkezés (szórakozás) lép, akkor vesszük észre, milyen távol sodródtunk a 19. század eleji partoktól.

Szabadságpártiságunkat feladtuk biztonságpártiságért. Petőfi gondolkodásában a biztonság mindig a szabadságban vállalt kockázat egyfajta kiküzdött egyensúlyi helyzete, nem jöhet létre erőfeszítések, sőt áldozatok vállalása nélkül. Petőfi nem láthatta előre, hogy az emberi-

ségben, sőt magában a meg nem változott emberben nincs erő ennek vállalásához. Ha most feltámadna, és eljőne közénk, ahogy Arany János mondja Toldijáról, keresetlen szavakkal emlékezne meg arról, hogy az isteni szabadság helyébe hogyan is állíthatta a világ a biztonság nagyon is emberi, más szóval ördögi felfogását.

Nem véletlenül említünk vallási, sőt bibliai fogalmakat. Ahogy Petőfi költészetének legtöbb felvetett problémája szinte ismeretlen az iskola és a közvélemény számára, még inkább ismeretlen az az egyszerű tény is, hogy maga a Tízparancsolat is a szabadság megjelenésével veszi kezdetét. Az első parancsolatban ugyanis Isten mint a szabadság és a felszabadítás istene mutatkozik be, és kéri az embertől azt, hogy törvényt tegye életében a szabad gondolkodást, a szabad választást (II. parancsolat), a szabad és meggyőződéses képviselő felismert igazságainak (III. parancsolat), hogy aztán élete a munkán és megpihenésen alapuló szabad cselekvés élete lehessen (IV. parancsolat). A Tízparancsolat második köztáblájának kijelentései még úgy-ahogy ismertek (a statisztikai felmérések szerint Amerikától Magyarorszáig hatvan-hetven százalékban a „Ne loj!” parancsolat), az első köztáblának a másodikát is meghatározó rendelkezései azonban csupán

tíz-husz százalékban jutottak el szélesebb néprétegekhez, részint a keresztény egyházakban való felmutatásuk hiánya, részint a középkortól mindmáig elható torzulások (a II. parancsolat elhagyása, a IV. parancsolat átszövegezése) miatt. Petőfi költészetének átgondolása azonban még ahhoz is hozzásegít, hogy ilyen fajsúlyú kérdésekről méltóképpen megemlékezzünk. Ha a költészet s a benne levő költemények jelentőségét nem röfö és kilóra mérik, ahogy ezt Rónay György szokta ismétetni, akkor a *Szabadság, szerelem* Petőfi nála nagyobb költeményeinél is messzirehatóbb jelentőséget hordoz. Nem csendes földrengés, hanem valódi dinamit. A szabadság az alapja az értelmes lények a megismeréstől a cselekvésig eljutó életének. Ha ez az alap hiányzik, a világ összeroskadása csak idő kérdése.

József Attila idézett négyesoros világekorszakokat fog át. Petőfi hatsorosa a mindenséget a hétköznapok számára béleli ki. Dinamit, vagy szelídebben szólva oázis a sivatagban, csendes sziget egy gyors folyású és sebes sodrású folyó közepében.

Petőfi költeményeinek folyamata 1846-ban válik bővizűvé és ilyen gyors sodrásúvá. Ennek az egész évben kitartó, „tavaszi áradásnak” az *Egy gondolat bánt engemet...* a végső, vízességű lezárása decemberben. Január elsején bukkan föl

az árból versünk kicsike szigete, feszültségeiben is harmóniában záruló tündöklése. Petőfi azonban, a gondolati költő, nem lenne Petőfi, ha további élvezetboncolással nem nézne szembe megmaradt vagy más formában kiújuló kétségeivel, és nem látna hozzá kisebb vagy nagyobb bizonytalanságai kibeszélésének, verssé formálásának legyőzésük érdekében. Ezért találkozunk e rövid vers után szinte egy második *Felhők*-korszakához hasonló pályaszakasszal, amelyben nem rövid hatvanhat költemény sorakozik fel, hanem nagyon is méretes versek követik egymást (*Szomorú éj, Világosság!*, *Az ítélet* stb.), mint inkább kétségeket felsoroló megnyilatkozások, szorososan követik azonban ezeket (*Ha férfi vagy, légy férfi, Magyar vagyok, A nép nevében, A XIX. század költői, Arany Jánosnak* stb.) a kivívott megbizonyosodások és megerősítések is. A határos remekmű után most harminc-negyven, sőt olykor még a százsoros terjedelmű versekig is eljutó hegyormok következnek, amelyeket Kárpát-medencékben leginkább a Petőfi által sajnós nem látott Fogarasi-havasokhoz tudnánk hasonlítani, és amelyek egyikének elemzésében ezt írta Bányai Gábor irodalomtörténész: „hogy ismét nyilvánvalóvá váljék: mennyire összetartozik Petőfinél a tépelődés és a vátesz-hívás”.

könyv

BÉKÉVÉ OLDANÁ AZ EMLÉKEZÉS

Tóth Eszter Zsófia: *Trianoni történetek Szabadkától Budapestig*. VM4K, Szabadka, 2021.

„A Dunának, mely mult, jelen s jövő, egymást ölelik lágy hullámai. A harcot, amelyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés s rendezni végre közös dolgainkat, ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

(József Attila: A Dunánál)

Tóth Eszter Zsófiát elsősorban történészként, társadalomkutatóként ismertük eddigi munkássága alapján, a *Kádár leányai* és a *Szex és szocializmus* című népszerű kötetek szerzőjeként méltathattuk. Most azonban a Vajdasági Magyar Képző-, Kutató- és Kulturális Központ által megjelentetett kötetében a szaktörténész mellett megszólal az író hangja is, egy olyan ablakot nyitva a történelemre, amelyen át mindannyian saját családtörténetünket olvashatjuk újra. Többszörösen traumatizált emlékezet ez, amelyet csak kibeszélés léthelyzetbe hozhat ember érthet meg igazán, fájdalmasan, felismerve benne a sajátját.

Nincs olyan család a Délvidéken, amelynek ne szólt volna bele a sorsába Trianon, a második világháború, az el- és visszacsatolások, a kivándorlások és menekülések, a szocialista diktatúrának meghurcolt életek traumái valamennyiünk közös öröksége. Közösek a nagyszü-

lők suttogva elmesélt vagy elhallgatott történetei a kilakoltatásokról, kivégzésekről, Goli otokról, a Petőfi brigád néphőseiről, az erőltetett menetbe terelt férfiakra, az özvegyekre, árvákra. Ehhez mi, a mostani „középnemzedék” hozzátehetjük majd a saját traumáinkat, a kilencvenes évek balkáni háborúit, az embargó által sújtott Jugoszláviánkat, a népiirtó háborúba küldött apáinkat és bátyáinkat, Sarajevó tragédiáját és végül még az 1999-es NATO-légicsapások hónapjait egy megcsonkított országban. Vajdasági magyarként talán még közelebb érzi magához az ember Tóth Eszter Zsófia történeteit, egy olyan közösséghez tartozván, amelynek még öndefiniálása is nehéz.

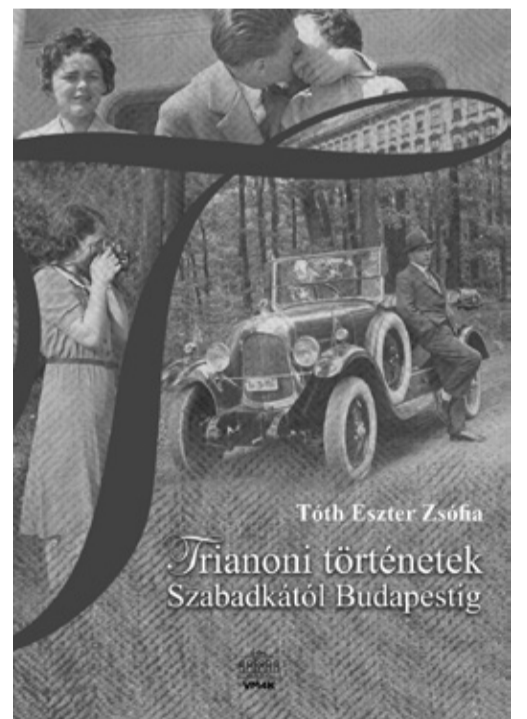
A sorstragédiát mint nehéz batyut visszük magunkkal, nemzedékről nemzedékre adjuk tovább, megpakolva újabb terhekkel. Az író azonban a kötet előszavában hangsúlyozza, hogy „ez a könyv elsősorban mégsem a reménytelenségről szól, hanem a túlélésekről, csodás menekülésekről, sikeres és sikertelen életstratégiákról, beteljesült és beteljesületlen szerelmekről”. Három részből áll: az elsőben a szabadkai történetek kapnak helyet, a második a titkosszolgálatnak az életutakban betöltött szerepéről szól, a harmadik pedig budapesti, novellisztikus történeteket foglal magában: menekültek leszármazottjainak életútjáról, amelyek a jelenig ívelnek.

A kérdés azonban marad: feldolgozhatóak-e a menekülés traumái? Tóth Eszter Zsófiának történészként meggyőződése, hogy a kibeszéletlen huszadik századi történelmi traumák több generáción keresztül is mérgezik az életet. A trauma mint életesemény olyan sérülést okozott, amely kiszakította elszennvedőjét saját sorsából és annak nyelvi folytonosságából, mivel nem beszélhet róla. Az irodalom gyógyító funkciót tölthet be, a történetek olvasása közben „kibeszéljük” az elmondhatatlant, hagyjuk, hogy más beszéljen helyettünk. Ezáltal színre vihetők a múlt kísértetei és a félelmeink, amelyekkel együtt könnyebb szembenéznünk.

Ahogy maga a szerző fogalmaz a kötet utószavában, mindenkinek joga van választani a lehetőségek tárházából. „És bízunk abban, hogy a családi trauma, a generációkon át hurcolt rossz megküzdési stratégiák, magatartásminták feloldhatóak. Ez a könyv ebben is igyekszik segítséget nyújtani. Akár a negatív, akár a pozitív történetek olvasása közben magunkra, felmenőinkre ismerhetünk, és megpróbálhatjuk összerakni életünk mozaikdarabkáit.”

A kötetet olvasva Tóth Eszter Zsófiával együtt a Duna-parton sétálunk, József Attila és Ady Endre verssorait mondogatjuk magunkban. „Emlékeznünk érdemes, akkor is, ha fáj.” És bízunk is, abban, hogy egyszer béke lesz. Bennünk és a világban.

Lódi Gabriella

„Igen, jó lenne, ha békévé oldaná az emlékezés. De van olyan harc, olyan történelmi esemény, mint Trianon, amelyet csak részben képes békévé oldani, mert nagyon tud fájni, még ma is. És az is, hogy a dunai konföderáció csak álom marad. Az emlékezésre és a jelenben építkezésre buzdítok, hogy ne gátoljon hetedízigen ezen trauma bennünket, magyarokat.” (Tóth Eszter Zsófia: *Trianoni történetek Szabadkától Budapestig*)

SOROZATGYILKOSOK ÜLDÖZŐI

Fekete J. József

Chris Carter: *A keresztes gyilkos. Robert Hunter-thriller.* Fordította Markwarth Zsófia. General Press, Budapest, 2021.

Robert Hunter nyomozó új társt kap, korábbi partnere halálát követően a brazil születésű Carlos Garcia személyében. A két nyomozó hasonló karakter, intelligens, gyorsan halad a szolgálati ranglétrán, odaadón viszonyul a munkájához, semmit sem hagy befejezetlenül. Garcia zöldfülként került a gyilkossági csoporthoz, annak is a legsúlyosabb esetekkel, a sorozatgyilkosokkal foglalkozó részlegéhez, ahol az első ügye majdnem az életébe került. A kezdeti morcoskodás után egymáshoz csiszolódtak a két nyomozó, különösen miután Garcia finom brazil kávéörleménnyel látta el kettőjük irodáját. Az első közös ügyük egy sorozatgyilkosság folytatójának

felbukkanása, noha az elkövetőt két évvel korábban elfogták és kivégezték.

A gyilkosságok folytatódnak, úgy tűnik, nincs semmiféle kapcsolat az áldozatok között, különböző neműek, korúak, társadalmi helyzetűek, bőrszínűek. Végül Hunter rájön, hogy igenis tervszerűen választotta ki az elkövető az áldozatait, sőt, a nyomozókat is célba vette, és a nyomozás ideje alatt mindvégig a közelükben tartózkodott. Mire rájön az összefüggésekre, a gyilkos mindkettőjüket majdnem megöli.

A gyilkosságok elkövetésének módszere brutális, gyomorforogató, a harcedzett kórboncnok is elborzad az elkövető kíméletlenségén, valamint tehetségén, hogy meghosszabbítsa áldozatainak kínjait és szenvedését. Chris Carter ezek leírásában naturalisztikus, sokkolja az olvasót. El is kell gondolkodni, hogy a regényei joggal nevezhetők-e

krimineknél vagy thrillernek, esetleg horrornak. Az emberi test feltett és ellen elkövetett terror ábrázolása, az ocsmányság megjelenítése is talál határt magának, addig megy el, hogy az olvasó még ne tegye le a könyvet, undora ellenére fennmaradjon az érdeklődése.

Szebb oldalai is vannak a Los Angelesben játszódó regénynek. Betekintést nyújt a luxus világába, az érinthetetlen drogkirály háremébe, az afroamerikai népesség sajátos életvitelébe, akik az afroamerikai jelző helyett szívesebben nevezik magukat feketének, és a drogkirályról például kiderül, hogy érzelmes, nagyon tud szeretni, ugyanakkor gyűlölni is, különösen a gyerekpornó készítőit. Hunter pedig minden elhivatottsága ellenére háttérbe képes vonulni, amikor biztos benne, hogy a nyegle igazságszolgáltatás helyett a feketék végrehajtják az utca törvényét.

A bemutatott ocsmányságok ellenére a szeretetről szól a regény: meghatározó szerepet nyer benne a családon belüli szeretet, a személyes kapcsolatok bensőségessége, az önfeláldozásig terjedő bajtársiasság.

A szerző huzamos ideig kriminálpszichológusként dolgozott, nem meglepő hát, hogy Hunter nyomozó szájába adja a sorozatgyilkosok kiskatéját: „– A női sorozatgyilkosok többnyire pénzért ölnek. Ez persze a férfiakra is igaz lehet, mégsem valószínű. A férfi sorozatgyilkosok általában szexuális indítástól gyilkolnak. Az eseti vizsgálatok kiderítették, hogy a női elkövetők inkább hozzájuk közel álló embereket, például férjeket, családtagokat vagy alárendelt személyeket gyilkolnak meg. A férfiak sokkal gyakrabban ölnek idegeneket. A női sorozatgyilkosok ráadásul sokkal csendesebben ölnek, méreggel vagy más erőszakmentes módszerrel,

például fullasztással. Másrészt a férfi sorozatgyilkosok nagyobb hajlamot mutatnak a kínzásra vagy csonkításra. Ha nők is részt vesznek szadista gyilkosságokban, azt általában egy férfi társaságában teszik.”

Hát, ez a regény rácsafol arra, ami a pszichológusok nagykönyvében áll a sorozatgyilkosokról.

CSUPASZ SZŐLŐKERTEK VIDÉKÉN, AZ ÚJ TERMÉS REMÉNYÉBEN

Mák Ferenc

Bennem a többi. A KMI 12 program szerzőinek 2021. évi antológiája. Petőfi Kulturális Ügynökség, Budapest, 2021.

Tizenketten szegődtek hírvivőnek, hogy elmondják az embereknek: Jézus megfeszített. Nemcsak ott, az Olajfák hegyén, hanem a minap, alkonyatkor a pannon otthonok kertjei alatt is. Halála pillanatában fölénk nőtt a történelem. Jönnek ők tizenketten, s velük vannak a tájak, az elődök, az emlékek, a megörökölt félelmek. Van, aki megnevezi őket, van, aki menekülne tőlük, és akad olyan is, aki a két tenyere közé zárja az arcukat, és fölsóhajt: „Mondanám, vedd el tőlem / ezt a poharat [...] ittam azután túl sokat / örökölt bánatból.” (Iancu Laura: *Amikor imádkozom*) Ők azért lettek kiválasztottak, hogy okulásunkra elmondják a maguk történetét, megmutassák az örökségüket.

A *Bennem a többi* – A KMI 12 program szerzőinek 2021. évi antológiájának (2021) szerzői ők, akik a kötetben megszólítják az olvasót. Valamennyien a Petőfi Kulturális Ügynökség Kárpát-medencei Programigazgatóságának (KMI) meghívottjai, s a küldetésük lényege, hogy elbeszéléseikkel és verseikkel a kortárs magyar szépirodalmat eljuttassák a Kárpát-medence minden elérhető szegletébe, hogy műveiket a magyar olvasóközönség minél szélesebb körben megismerhesse, ezáltal az érdeklődők „az eddigieknél jóval gazdagabb képet kapjanak a napjainkban születő literatúránkról”. A Kárpát-medence magyar irodalmára összpontosító KMI 12 program e törekvések egyik legújabb kísérlete. „Mindezen célkitűzéseinknek fontos eszköze most először megjelenő, egy új sorozat nyitányának szánt antológiánk” – olvasom a kötet fülszövegében. Ennek megfelelően nyolc szakmailag már elismert alkotó és négy most induló fiatal tehetség mutatkozott be az olvasóknak. A kötet *Bennem a többi* című nyitóverse, az antológia kilenc költőjének a 2021. évi költészetnapra közösen írt ars poeticája szerint: „a lényeg elszakad... Nagy mondatok helyén egy újabb vaslakat”. A forma ismert – mondják ők –, miközben költészetüket kitölti a sejtelen. Az örökség, mindannyiuk öröksége talán annyi, amennyit Zsille Gábor *Fehérség* című versében megmutatott: „Ó, fehér, fehér, fehér. Fehér parasztingek / a szekrényben, vállfára akasztva, sorban, / némán dagadó vitorlák villanyoltás után.”

A kötet szerkesztőjének elhatározása szerint a gyűjteményben szereplő írók és költők a teljes Kárpát-me-

dence, a teljes magyar nyelvterület irodalmát igyekeztek bemutatni; az anyaországon kívül székelyföldi és kárpátaljai szerzőket ugyanúgy találunk a soraikban, mint a Vajdaságból és a Csángóföldről hírt hozó alkotókat. Iancu Laura *Párhuzamok* című versében a Hidegség vidékén járva úgy érezte:

„Vendég vagyok itt én is,
akár a két fenyveserdő között
a köd.
Fölmarkol az este,
a szívemet hallgatja,
miközben elnézem, ahogy
a zavaros Maros
társát siratja.”

A kárpátaljai Marcsák Gergely *Fekete-Tisza* című versében az elveszettség hasonló életerzése kapott hangot, amikor így figyelmeztetett: „Ne tartsatok hát gyászmisét, / mert élünk. És ahol az úton / a két folyónak násza vár, / a Mármaros engem s a húgom / szikláit börtönébe zár.” Az ómorovicai születésű Majoros Sándor *Apámmal az ócskapiacra* című elbeszélésében döbbenet tapasztalta: az ismeretlen tömegben apja már nem követi őt. „Apám egyik pillanatról a másikra megszűnt létezni.” Elveszett. S immár a kétségbeesés súlyát cipelve úgy látta: „A nap végig gurult a bácskai határt az égtől elválasztó irdatlan kés pengéjén, és megtalálta azt a csorbulatot, ahonnét ledöccenhetett az éjszakába. [...] A tavaszi éjszakába fulladó piactéren, már csak a végtelen úr és a kilátástalanság mutogatta magát.” Az idők is az elveszettség érzését ültették a lelkekbe: 1986-ot írtunk akkoriban – emelte ki Majoros. „Túl vagyunk egy népfölkelést remélő usztasa terrorakción, egy koszovói albán fölkelésen.” Íróvársát, Marcsák Gergelyt ugyanakkor dédnagyapja „Galíciában sebzett lelke” kísérti meg, *A vonatokról* című versében így emlékezett a közössége múltbeli tragédiájára:

„Egyes járatokról hallgat a menetrend.
Éjszaka jönnek a Beszkidek felől,
ahol monarchiás, szűk alagutakra
a Keleti-Kárpátok fenyvese dől.
Itt várják őket, kik már élni nem szeretnek,
és útra kelnek, mint az őseik.
A Latorca-hídon elvesznek a ködben,
s Csapra már csak a mozdony érkezik.”

Ezek a történetek élnek bennünk és velünk a magyar Kárpát-medencében. S akik elmentek, akik elhagyták otthonaik biztonságát, az idegen földön a kirekesztett-

séggel, a kiközösítettséggel találkoztak. Bene Zoltán *Kacsázás* című elbeszélésében az idegen földön az első találkozás és a bemutatkozás pillanatának döbbenetét fogalmazta meg: „ezek az emberek teljesen elveszítették a kapcsolatot a valósággal, s a józan paraszti észnek nevezett elemi logika is eltűnt a gondolkodásukból; nyomtalanul és végleg”. Szemtől szemben mindenki mosolyog az érkeztire, de „a házuk ajtaját hosszú évek után ismét kulcsra zárják”. Zsille Gábor *Dal* című versében ugyanezt az életerzést így fogalmazta meg: „Terek, utcák, kapualjak, / oly mindegy, melyik városban, / a félmúltban vagy a mostban – úgy élek, hogy Vele haljak.” Mivel is? A magánnyal? A kirekesztettséggel? A máig kísértő múlt szomorú emlékeivel? *Bennem a többi* című antológia utolsó előtti versének, Zsille Gábor *Badacsony* című költeményének utolsó sora a túlélők feladatára, a helytállás lényegére is rámutatott:

„[...] októberi álom
egy szüretéről, ott vannak velem a holtak,
nyúlnak a fűrtért, de csupasz a tőke,
a sor, a madarak mindent elraboltak.
[...]
a rejtelemből csak néhány tény maradna,
a pasztell árnyalatból néhány folt,
az időtlen hegyből az elmúlás tája,
s a hit, hogy az elhullajtott szemekből
összerakható a teljes szőlőtábla.”

Összerakni a kirabolt szőlőtáblák, kertek és gyümölcsösök régi rendjét, és megteremteni azok valódi virágzásának lehetőségét! – ez lenne az új generációk feladata a Kárpát-medencében. Ez a legfőbb meglátása és tanulsága a *Bennem a többi* – A KMI 12 program szerzőinek 2021. évi antológiájának. Ahogyan a beköszönő versben is olvasható: „a kultúra helyén keresd a bátrakat”. Mert a magyarság soraiban az is bátor, aki képes megnevezni örökségünk terheit és múltunk tragédiáit, és az is bátor, aki a nap ragyogásában, a régi szüretnek fényében közösségünk sorsa tekintetében a gazdag termést, a fényesség ígését látja.

átmentett történelem

KÜZDELEM A SZAVAZATOKÉRT

Az 1931-es jugoszláviai egy-
párti választás a szabadkai
Napló beszámolójának tük-
rében

I. Sándor jugoszláv király nyu-
gati szövetségeseinek nyomá-
sára, valamint hogy a dikta-
túra helyzetét megszilárdítsa,
1931. szeptember 3-án új al-
kotmányt bocsátott ki. Ez volt
az úgynevezett oktrojált al-
kotmány, amely megteremtette
a feltételeket a parlamenti
választás megtartására. A no-
vember 8-án megrendezett vá-
lasztás azonban nem volt sem
szabad, sem demokratikus:
titkos helyett nyílt szavazás.
Ezenfelül a megmérettésen
csupán egyetlen párt, a kor-
mányzó Jugoszláv Radikális
Paraszt-Demokrata Párt indul-
hatott el. E párt színeiben volt
jelölt dr. Szántó Gábor szabad-
kai orvos is, akinek a diktatú-
rában az volt a feladata, hogy
demonstrálja a magyarok ál-
lam iránti hűségét, valamint
hogy a magyarokat betերelje az
új párt zászlaja alá.

A szabadkai magyar napila-
pok – különösen a Bácsmegyei
Napló és a Hírlap – a diktatú-
rát megelőző években, amikor
többpárti választásokat tartot-
tak, azokat élénk figyelemmel
kísérték, különösen az 1925-
öset és az 1927-eset, amelyen a
Magyar Párt jelöltjei is megmé-
rettették magukat. A napilapok
hónapokon keresztül kísérték
a nagyobb pártok kampány-
rendezvényeit, korteshadjára-
it. Külön figyelmet szentel-
tek a szabadkai eseményeknek.

A magyarkanizsai városháza

Emellett számos publicisztika,
elemzés, véleménycikk is szü-
letett neves újságírók és ma-
gyar politikusok tollából, a vá-
lasztások mélyebb összefü-
géseit magyarázva a délvidéki
magyarság szemszögéből. A ki-
rályi diktatúra és az egypárt-
rendszer azonban nem tette le-
hetővé, hogy 1931-ben is ilyen
színes sajtóbeszámolók szüles-
senek. A szabadkai Napló (a ko-
rábbi Bácsmegyei Napló) kor-
abeli lapszámain megvizsgálva

megállapítható, hogy a napilap
pusztán a legfontosabb tudni-
valókról számolt be, valamint
egy-két visszafogott vezércik-
kel kommentálta az eseménye-
ket. Ebbe nyújtunk betekintést
a korabeli lapszámok segítsé-
gével.

VÁLASZT JUGOSZLÁVIA
NÉPE

A Napló 1931. szeptember 12-ei
rendkívüli kiadása adta hírül,
hogy megjelent a választó-
tőjegről szóló törvény. E szerint az ország sza-
vazópolgárainak össze-
sen 305 képviselőt kellett
megválasztania, méghozzá
közvetlen, nyílt szava-
záson. A Dunai bánsgáb-
ban 51 mandátum sorsa
dőlt el. Ezzel a Jugoszláv
Királyságban elkezdő-
dött a parlamenti választás-
ra való felkészülés. A Napló
lapszámain átte-
kintve azonban ritkán olvashatunk
beszámolókat a korteshadjaratokról,
kampányeseményekről. A
szabadkai napilap ol-
dalain ehelyett inkább a
Matuska Szilveszter peré-
ről szóló tudósításokat és
beszámolókat vagy éppen
a japánok Mandzsúria el-
len folytatott hadjáratá-
ról szóló híreket lehetett
olvasni.

A parlamenti vála-
sztásra november 8-án,
vasárnap került sor. Az
aznapi Napló a címlap-
ján egy *Választunk* című
vezércikkkel jelent meg,
amelyben az esemény
fontosságára hívták fel a
figyelmet.

„A vasárnapi választás a ju-
goszláv nép egységes voltát ve-
szí kiindulási alapul s ennek
az egységnek a jelében zajlik
le. Nyelvi, vallási, történelmi,
szociális, ethnikai és felfogás-
beli különbségek lehetnek és
vannak a jugoszláv nép egyes
tagjai között, a nép azonban
egységes és oszthatatlan, mint
az egyes családok is azok, még
akkor is, ha hajlamosak, foglal-
kozás, nevelés, az életmód és a
munka különbözősége elkülö-
níti is a család tagjait. A meg-
választandó képviselők ennek
az egységes népnek mintegy
megszemélyesítői, akaratának
végrehajtói, a nép megbízásá-
ból és a nép nevében gyakorol-
ják majd képviselői jogaikat.
Ez a tézis megáll, noha a mo-
dern képviseleti rendszer nem
is ismeri az utasításokat, ha a
képviselő nem a választóinak,
hanem saját lelkiismeretének
– s új alkotmányunk értelmé-
ben – a pártjának felelős, mert
akkor is éreznie kell a közmeg-
bízást és a közbizalom felemelő
erejét, tudnia kell, hogy szava-
zóinak és polgártársainak tar-
tozik azzal, hogy a közérdeket
a legjobb tudásával szolgálja és
a legjobb meggyőződése sze-
rint igyekezzék érvényre emel-
ni” – olvasható a vezércikkben,
amely arra is rávilágít, hogy itt
egypárti választásról van szó.

A november 9-ei Napló több-
oldalas beszámolóban tudósi-
totta olvasóit az eseményekről.
Ezen írások képet adnak arról,
hogyan is zajlott a voksolás az
országban és annak magyar-
lakta településein.

„Szuboticán a kora dél-
előtti órákban folyt a legheve-
sebb küzdelem a szavazatokért.
A választóhelyiségek környé-
kén állandóan nagy ember-
csoport és egész autópark tá-
borozott. A három jelölt a vá-
ros centrumában állította fel
pártirodáját, amelynek környé-
kén reggeltől estig nagy töme-
gek hömpölyögtek, lesve a híre-
ket. Amint egy-egy plakát meg-
jelent a párthelyiség üvegkiri-
katában, azonnal nagy csoport
verődött össze. A déli órákban
érte el tetőfokát az izgalom: au-
tók cikáztak az uccákon tömve
szavazókkal. Egyik jelölt ötven
taxiutót és hatvan bérkocsit
állított be a küzdelembe” – ol-
vashatjuk a Napló szabadkai
tudósításában.

A másnapi, november 10-ei
Napló közölte a részletes erede-
ményeket. E szerint Szabadkán
18 416-an járultak az urnák
elő. A lapban kiemelték, hogy
a délszláv állam fennállása óta
most szavaztak legtöbben Sza-
badkán. Hozzá tették, hogy az
1923-as parlamenti választá-
son 11 565-en, az 1925-ösön
11 031-en, az 1927-esen pedig
17 139-en. A szabadkai-topo-
lyai választókerületben egyéb-
ként dr. Mirko Ivković Ivandek-
ić, Szabadka korábbi polgár-
mestere (1923) szerzett man-
dátumot. Összesen 28 496-an
adták le szavazatukat, ebből
Ivandečić 11 663-at, dr. Anrija
Pletikosić 11 015, Milan Mar-
kusev pedig 5818 szavazatot
kapott. A napilap november 11-
ei számában az országos erede-
ményeket is közölték. Alcím-
ben külön kiemelték, hogy az
ország majdnem minden kerü-
letében többen szavaztak, mint
legutóbb, 1927-ben. A decem-
ber 7-én összeülő parlament-
nek Petar Živković miniszterel-
nökkel, az egyetlen benyújtott
és elfogadott országos lista ve-

A Napló 1931. november 9-ei számának címlapja a választási eredményekkel

átmentett történelem

zetőjével együtt 306 képviselője lett, 302 járási és 3 belgrádi. A beszámoló szerint a királyságban a választópolgárok 67,7 százaléka járult az urnák elé. Ez valamennyivel elmaradt az 1927-es, a diktatúra bevezetése előtti utolsó többpárti választás részvételi arányától, akkor ugyanis 68,9 százalék adta le szavazatát.

AZ ÚJ KÉPVISELŐK

Az 1931-es választás egyetlen magyar képviselőjelöltje, dr. Szántó Gábor a Zentai járásban küzdött meg a parlamenti helyért, és szerzett mandátumot. A november 10-ei Napló a következőképpen számolt be erről:

„Szentán, a szentai járásban és Kanizsán is nagy lelkesedéssel és nagy tömegben vett részt a polgárság a szavazásban. Molgunarasról, amely harminchat kilométernyire van a szavazási centrumtól, Moltól, vasárnap hetven kocsin, zenezővel vonultak be a gazdálkodók Mol községbe, hogy leadják szavazatukat Szántó Gáborra. A szentai járásban összesen 18.383 szavazatot adtak le a jelöltre és így dr. Szántó Gábor, noha ellenjelöltje neki

sem volt, kapta a Dunabán-ságban a szombori jelölt után a legtöbb szavazatot. Este hat óra után, amikor a szavazás eredménye ismeretessé vált, óriási tömeg verődött össze a szentai városháza előtt és ünnepelte a listavezető Zsivkovics Petár miniszterelnököt és dr. Szántó Gábort, a járás magyar képviselőjét. Fél nyolckor még mindig szólt a zene és hömpölygött a tömeg a városháza körül, ahol elsőnek Vujucs Száva tekintélyes földbirtokos üdvözölte hosszabb beszédben dr. Szántó Gábort, akit biztosított a járás összpolgárságának bizalmáról és arra kérték az új képviselőt, tevékenysége sok szerencsét hozzon a hazára és a járás minden polgárára.

Ezután a dobrovoljac egyesület elnöke üdvözölte dr. Szántó Gábort:

– Ismerjük az ön becsületes törekvéseit, és teljes bizalommal vagyunk ön iránt. Kérjük, hogy továbbra is fáradhatatlanul dolgozzék a nép és az ország érdekében. Biztosítom önt bizalmunkról és támogatásunkról” – írta a napilap.

Dr. Keceli-Mészáros Ferenc üdvözlőbeszédében arra kérte az új képviselőt, hogy „viselje szíven a magyar kisebbség ügyeit”. A zsidóság nevében dr. Víg Károly ügyvéd köszöntötte a képviselőt. Az üdvözlőbeszéd után a városháza balkonjáról dr. Szántó Gábor szólt a tömeghez, elsőként megköszönte a szerbeknek, a dobrovoljacoknak és a telepeseeknek a bizalmat, és biztosította őket, „hogy testvériesen együtt dolgozik velük a haza érdekében a nép üdvéért”. Ezután a magyar választópolgárokhoz is szólt.

„– Egymásra találtunk, félretéve a pártérdekeket, és a mai fényes győzelem lehetővé teszi, hogy megbizonyítsam, hogy magyarság hű királyához és jugoszláv hazájához és részt akar venni az alkotó munkában, mert csak így szépítheti meg jövőjét – mondotta Szántó Gábor, aki ezután ünnepélyes ígéretet tett, hogy minden erejével, minden lelkesedésével arra fog törekedni, hogy a nép ügyét szolgálja, és hogy békés közéletet hozzon létre különböző nemzetiségű polgártársak között a közös célért: az ország boldogsága érdekében.”

A választás után egy héttel, november 15-én a Napló címlapján *Az új képviselők* című vezércikkkel jelent meg. Ebben az írásban meglepő őszinteséggel vázolták fel az új képviselő

előtt álló nehéz feladatokat, ugyanis ebben az időben, 1931-ben a nagy világgazdasági válsággal is meg kellett küzdeni.

„Az új jugoszláv parlamentre nagy, szinte gigászi feladatok várnak. A világ gazdasági válság terhe alatt nyög. Ez a gazdasági válság a földkereség egyetlen államát, tehát Jugoszláviát sem hagyta érintetlenül. Ma mindannyiunk legnagyobb problémája a megélhetésnek, a kenyérnek és munkaalkalmak teremtésének a problémája. Jól tudjuk, lehetlent várni az új parlamenttől bortság volna. Minthogy a világ gazdasági válság nem elszigetelt jelenség, a lehetlenséggel határos azt kívánni, hogy ezt az új jugoszláv parlament oldja meg. Annyi minden tényező együttműködésére, a győztesek és legyőzöttek közötti viszony teljes megváltozására, az emberek gondolkodásának

Dr. Mirko Ivković Ivandekić, a szabadkai-topolyai választókerület győztese

gyökeres átalakulására, a termelési rendszerek megmáskosítására van szükség, hogy attól kell félni, hogy mire az emberi gondolkodás és termelés rendszere megváltozik, mire a nemzeti önzés helyébe az emberi önzetlenség lép, mint cselekedeteink mozgató rugója, – akora már minden késő lesz.”

emberek a történelemben

CSÓKA ÉS A LEDERER CSALÁD

Csóka kapcsán legtöbbször a Lederer családra asszociálnak, a település újabb kori története azonban nem velük kezdődik. Az 1697-es, a törökök felett aratott zentai diadalt követően ezen a vidéken csupán néhány szerb pásztor élt, akiknek létszáma 1717-ben is mindössze 40 volt. A szerbek 1773-tól templommal és iskolával is rendelkeztek.

A települést 1779-ben Torontól vármegye kebelezte be. A kincstári javak eladásakor

Csókat Marczibányi Lőrinc (1784–1847) vette meg, aki 1782-ben magyarokat telepített ide. Közbenjárására Csóka 1797-ben mezővárosi rangot nyert, majd 1801. szeptember 19-én vásártartási szabadalmat is: évente négy országos, valamint heti egy vásárt tarthattak. 1800-ban a Dunántúlról magyarok, 1806-ban pedig Liptó, Gömör és Trencsén vármegyéből szlovákok települtek be. A római katolikus vallásúak számára 1785-ben káplán-

ság alakult, amely 1808-ban plébániává lépett elő. A római katolikus templom a Marczibányiak támogatásával 1803–1809 között épült, és a Szentháromság tiszteletére szentelték fel.

1830-ban és 1836-ban a kolera pusztított a településen. 1849-ben, a szabadságharc idején a lázadó szerbek feldúlták, a katolikus anyakönyvek egy része is megsemmisült.

A Marczibányi-birtokot 1868-ban Barber és Klaus-

mann kőbányai sörfőzők vették meg, majd rövidesen, 1880 körül Schwab Károly tulajdonába került. Ő fejezte be a Marczibányi Lőrinc által elkezdett kastély építését.

Ledererék története Pesten kezdődött, ahol Lederer Jakab kereskedőnek és feleségének, Schwab Paulinának 1861-ben megszületett Artúr, 1862-ben pedig Károly fia. Az édesanya rövid időn belül elhunyt, a félárván maradt gyermekeket az anya rokonai, Schwabék vették szárnyaik alá. A Lederer fivérek a bécsi mezőgazdasági főiskolán végezték tanulmányaikat. 1893-ban Artúr a varsói származású Lévai Alice-t, Károly pedig 1890-ben Kohner Alice-t vette feleségül. A csókai mellett ekkor már a pusztakengyeli birtok is tulajdonukban volt.

A csókai uradalom területe a 20. század első évtizedében 9500 kat. holdat tett ki, amely mellé tulajdonosai további 2000 kat. holdat béreltek. A birtokot Torontál vármegye legbelteresebb művelt uradalmaként tartották számon, rendszeresen termeltek olyan kultúrákat – cukorrépa, hagyma –, amelyek intenzív talajművelést igényeltek. Több mint 300 kat. holdon szőlőbirtok terült el, valamint termeltek még dohányt, lent és kenderet, cirkot, dinnyét, uborkát

és paradicsomot is. Az uradalom keretében szeszgyár működött, gazdasági vasútja, villanytelepe, hűtőháza és pincészete is volt.

Csókán az 1910-es népszámlálás szerint 4245 lélek élt. Nemzetiség szerint 3263 magyar, 32 német, 3 szlovák, 33 román, 903 szerb és 11 más nemzetiségű. Felekezet szerint 3188 római katolikus, 2 görögkatolikus, 44 református, 5 evangélikus, 952 pravoszláv/ortodox és 54 izraelita.

Lederer Artúrnak három gyermeke született: István (1894) 1915-ben tartalékos zászlósként az orosz hadszíntéren hősi halált halt, György Károly (1897) és László (1900), aki 1918 őszén spanyolnátha következtében hunyt el.

Károlynak és Alice-nak – akik 1921-ben elváltak – hat gyermeke született. Ernő (1897) 18 évesen öngyilkosságot követett el. Deziré (1898) 1920-ban tövisi Csázy Elemér katonatiszt második felesége lett, és akinek leányát – az 1921-ben született Csázy Máriát – született Csázy István *Fürdőruhás nő a parkban* című képén örökölte meg. Az 1899-ben született Pál is fiatalon vesztette életét: 1919 júliusában, a Tanácsköztársaság idején a pusztakengyeli birtokon meggyilkolták. Az 1902-

Csóka a 20. század elején (korabeli képeslap)

emberek a történelemben

Molnár Tibor

ben született Andor 1930-ban lépett apja örökébe. Később, 1944-ben – már a nyilasuralom idején – vette feleségül Krenner Évát, akivel Romániába szöktek. Fiuk, Miklós 1945-ben Bukarestben született. Hamarosan Angliába emigráltak, Andor 1968-ban hunyt el. Anna 1904-ben Budapesten született, dr. Ungar György budapesti ügyvéd felesége lett: két fiuk György és Péter. A legfiatalabb Lederer gyerek, Péter Ervin 1906-ban látta meg a napvilágot Budapesten. A bohém életű Péter kétszer nősült: második felesége Lichtmann Ilona, az Operaház ünnepelt művésznője volt, akitől 1946-ban vált el.

Károly exfelesége, Kohner Alice – aki a váláskor megkapta Budapesten a Kmetty utcai házat, ingóságait és 300 000 koronát – 1922-ben hozzáment gróf Keglevich Pálhoz, a házasság azonban rövid életűre sikeredett. Az asszony az 1920-as évek közepén váltóhamisítási ügybe keveredett: tetteistársaival a budapesti Magyar–Olasz Bankhoz 6 milliárd pengő értékben olyan váltókat nyújtott be, amelyekre Lederer Károly nevét hamisították. A törvényszéki orvos szakértők megállapították, hogy Keglevich grófné büntetőjogilag beszámíthatatlan, és a bűncselekményt is ilyen állapotban követte el.

Az exházastársak vagyoniügyi kapcsolata azonban ezzel nem zárult le, mert az asszony perbe fogta volt férjét, követelve a köztük annak idején közjegyző előtt aláírt házassági szerződés érvénytelenítését azzal az indokkal, hogy annak megkötésekor beszámíthatatlan állapotban volt: 15–20 milliárdot követelt Lederertől.

Magyarországon 1927. január 1-jén vezették be pénznemként a pengőt, az addig használatos magyar korona helyett: 12 500 koronát váltottak egy pengőre, 1 kilogramm arany értéke pedig 3800 pengő volt.

Keglevichné később is bajba került: 1937-ben elbocsátott kertészlegénye kapával leütötte, aminek következtében súlyos sérüléseket szenvedett.

Az eredendően izraelita felekezetű Ledererek 1919-ben tértek át a római katolikus vallásra. Az 1920-as impériumváltást követően a csókai birtokot Artúr, a pusztakengyelit pedig Károly igazgatta tovább. A jugoszláv agrárreform részben érintette a csókai birtokot, de „mintagezdaságként” – amelyhez fogható a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban csak a belyei (ma: Bilje, Horvátország) volt – így is megtarthatnak több mint ötezer kat. holdat. A birtokot ekkor már Artúr fia, György igazgatta, aki 1927-ben

A Lederer-kastély a 1990-es években

Reinprecht Magdát vette feleségül, Korhecz Gyulával társulva 1930-as évek elején vágóhidat hozott létre, amely hamarosan húsárugyárrá nőtte ki magát.

A pusztakengyelit birtok tulajdonosa, Lederer Károly, aki irtózott a közszerepléstől, télen, a mezőgazdasági munkák szezonját követően Budapesten, a család Bajza utcai villájában lakott. Estéit baráti társaságban rendszeresen valamelyik színházban töltötte.

Ledereréket számos tragédia érte, mégis talán Lederer Károly

1930-as balesete a legismertebb, amiről a magyarországi lapok részletesen tudósítottak. A Lederer testvérek, Artúr és Károly Lederer György és Tábori Sándor uradalmi jószágigazgató kíséretében 1930. július 1-jén délután a magyarkanizsai gőztéglagyár megtekintésére indultak. Autójukat, egy Fiatot, Korponai András sofőr vezette. A kocsi 19.10-kor ért a Törökkanizsánál lévő pontonhídra. A pontonhidat az alacsony vízállás miatt felemelték, ezért a közepéig meredeken emelkedett, majd lejtett. A sofőr, hogy a kocsi fel tudjon kapaszkodni az emelkedőn, teljes gázt adott. Ekkor azonban valami hiba keletkezett a motorban: az autó erejét vesztette, és hirtelen hátrafelé kezdett csúszni, ráadásul a fék sem működött. A kocsi áttörte a híd korlátját, és hat méter magasból – két pontoncsónak között – utasaival együtt a Tiszába zuhant. A szerencsétlenül jártak segítségére elsőnek Vajkai Péter csónakmester sietett, akihez révészek és halászok is csatlakoztak. Tábori kivételével – akinek holtteste csak napokkal később, július 7-én került elő a Tiszából – a többieket sikerült kimenteni. A súlyos sérülteket, Lederer Károlyt és a sofőrt báró Tallián Tibor közeli kastélyába szállították. A 68 éves Lederer Károly este 10 órakor visszanyerte eszméletét, de tüdővérzés következtében hamarosan elhunyt. Holttestét azonnal Csókára szállították, és július 4-én a csókai templom alagsorában lévő családi kriptában helyezték örök nyugalomra. Július 3-án Korponai is belehalt a baleset során szenvedett sérülésekbe.

A második világháború 1941 áprilisában Jugoszláviát is elérte, Bánátot a németek szállták meg. A Csókán élő Ledererek hamarosan kénytelenek voltak elhagyni birtokukat, és Budapestre költöztek. Tisztes megélhetésüket magyarországi érdekeltségeik biztosították, többek között a magyarkanizsai tégl- és cserépgyárban való részesedésük. A zsidóül-

dözést és Budapest ostromát is túléltek. Lederer György családjával 1945 tavaszán Szabadkára jött. A hatóságok nem engedélyezték, hogy visszaköltözzenek Csókára, ezért Magyarkanizsán telepedtek le. A hatóságok Ledereréket – a „megszállókkal való gazdasági együttműködés” vádjával – hamarosan perbe fogták: Györgyöt hét és fél, feleségét pedig hat és fél hónap börtönre ítélték, ingatlanjaikat pedig elkobozták. Szabadulásukat követően 1947 szeptemberében Magyarországra szöktek. Az idős Lederer Artúr – aki Jugoszláviában maradt – hamarosan elhunyt: előbb Magyar-kanizsán temették el, földi maradványainak a csókai kriptába való áthelyezését csak később engedélyezték. Ifjabb Lederer Györgynek Budapestről diákvizummal sikerült Angliába jutnia. Apját viszont 1948 februárjában jugoszláv titkosrendőrök Budapesten elrabolták, és Belgrádba szállították, ahonnan néhány hónap múltával kalandos körülmények között Budapesten keresztül Bécsbe jutott. Családja itt 1948 augusztusában csatlakozhatott hozzá. 1948 októberében sikerült Angliába emigrálniuk. 1949 nyarán – ifj. György kivételével – a család Dél-Afrikába, egy szváziföldi 100 000 holdas birtokra költözött, ahol id. György igazgatói állást kapott. Leányuk, Magdolna Judit 1951-ben ment férjhez Claude Kockotthoz, házasságukból négy gyermek született. Id. Lederer György 1963-ban hunyt el Johannesburgban.

A háborút követően a csókai Lederer-birtokot is államosították. A kastély 1944/45-ben hadikórházként szolgált, majd 1950 szeptemberétől az állami mezőgazdasági birtok irodaházaként használták, egészen annak megszűnéséig. Napjainkban üresen, elhagyatottan várja a kárpótlási folyamat befejeződését és sorsának jobbra fordulását, ahogy a megfogatkozott lakosság Csóka is.

Az aljban - részlet

Kapcsolatok - részlet